

Załącznik nr 3
do Uchwały nr
z dnia

Wojewódzki Program Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych Województwa Łódzkiego 2030

Projekt

Łódź, 2022



województwo ^Ł
łódzkie

Spis treści

Wprowadzenie	4
Wykaz skrótów.....	8
Pojęcie niepełnosprawności i jej aktualne miejsce w polityce społecznej.....	9
Orzekanie o niepełnosprawności	11
Zadania samorządów terytorialnych realizowane na rzecz osób niepełnosprawnych	18
Samorząd województwa	18
Samorząd powiatu	20
Samorząd gminy	22
Wybrane aspekty diagnozy sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim	23
Osoby z niepełnosprawnościami w populacji mieszkańców województwa łódzkiego	23
Populacja osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim na tle statystyk ogólnopolskich	24
Edukacja dzieci i młodzieży niepełnosprawnej.....	34
Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych.....	40
System aktywizacji i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim	47
Formy aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.....	48
Sytuacja w systemie aktywizacji i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim	51
Analiza SWOT	54
Mocne strony:	54

Słabe strony:	55
Szanse:	56
Zagrożenia:	57
Podstawowe założenia programu	58
Misja.....	58
Wizja	58
Cele programu	58
Cel główny	58
Cele kierunkowe i cel horyzontalny	59
Kierunki działań w ramach wyznaczonych celów.....	61
Realizacja Programu	70
Realizatorzy Programu.....	71
Finansowanie Programu	71
Monitoring i ewaluacja Programu	74
Monitoring wdrażania Programu	74
Wskaźniki.....	76
Spis tabel.....	77
Spis wykresów.....	77
Podstawowe akty prawne wyznaczające działania na rzecz osób niepełnosprawnych	79
Podstawowe dokumenty strategiczne wyznaczające działania na rzecz osób niepełnosprawnych w Programie:	80
Dokumenty strategiczne szczebla krajowego:	80
Dokumenty strategiczne szczebla regionalnego:	81
Bibliografia:.....	81
Statystyki i inne wykazy informacji publicznych:.....	83

Wprowadzenie

Niepełnosprawność jest czynnikiem utrudniającym osobom funkcjonowanie i pełnienie ról społecznych, choć nie pozbawia ich prawa samostanowienia. Posiadają one potencjał, który doceniany i wzmacniany stanowi ważną część kapitału ludzkiego i społecznego w regionie. Wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych w różnych obszarach życia wynika więc z uznania ich praw, ale także z odpowiedzialnego zarządzania tym kapitałem. Działania na rzecz osób niepełnosprawnych stanowią element polityki społecznej, obejmującej działania na rzecz wszystkich mieszkańców regionu łódzkiego, w tym grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, przy czym obecnie podkreśla się również problem nakładania się czynników wykluczenia¹. Narzuca to konieczność poszukiwania rozwiązań o charakterze kompleksowym², zintegrowanym, ponadsektorowym, a także, jak podkreślono w narodowej Strategii na rzecz Osób z niepełnosprawnościami 2021–2030 „przełamującym dotychczasowe schematy”³. Sprzyja temu model zrównoważonego społecznie rozwoju, zakładający uwzględnienie potencjału wszystkich grup społecznych oraz dostępność w znaczeniu horyzontalnym – dla wszystkich. Wymaga to zmiany myślenia o niepełnosprawności w społeczeństwie, jednak w istniejących ramach prawnych. Samorząd Województwa Łódzkiego jako cel strategiczny Programu określił włączenie społeczne i zawodowe osób niepełnosprawnych oraz wsparcie dla ich rodzin i otoczenia społecznego. Samorząd będzie wspierał inicjatywy, które przyczynią się do podnoszenia jakości życia osób niepełnosprawnych, ale będą również stanowiły fundament budowy społeczeństwa obywatelskiego, równych szans, w którym każdy ma możliwość wykorzystania swojego potencjału. Działania Samorządu wpisują się w charakter zadań Województwa, a więc przede wszystkim zachowują regionalny zasięg oddziaływań, a także są oparte na konkretnych potrzebach i problemach.

¹ Kijak R., Podgórska-Jachnik D., Stec K. (2020), Niepełnosprawność: Wyzwania: Praca socjalna. Wydawnictwo Difin, Warszawa

² Czechowski K., Wilmowska-Pietruszyńska A. (2019). O potrzebie rehabilitacji kompleksowej, „Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania”. Nr II (19); 35-51

³ Uchwała nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 (Monitor Polski 2021 r. poz. 218)

Opracowanie Wojewódzkiego Programu Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych Województwa Łódzkiego 2030 wynika z art. 35 ust. 1. pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁴, która oprócz wskazania szeregu działań do wykonywania w sposób ciągły, zobowiązuje samorząd województwa do opracowania i realizacji programu dotyczącego wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Formułując Program uwzględniono również zapisy wynikające z art. 21 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁵, iż do zadań samorządu województwa należy: opracowanie, aktualizowanie i realizacja strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej będącej integralną częścią strategii rozwoju województwa, obejmującej w szczególności programy: przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, współpracy z organizacjami pozarządowymi. Programy te musiały zostać uwzględnione w niniejszym dokumencie w kontekście podejmowanych wobec osób z niepełnosprawnościami działań wspierających, dostosowanych do ich potrzeb.

Program służyć będzie realizacji Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030⁶ i stanowi rozwinięcie jej zapisów, dotyczących działań podejmowanych w zakresie rozwoju sfery społecznej i osiągnięcia celu strategicznego - obywatelskie społeczeństwo równych szans. Niniejszy Program wpisuje się w określone w Strategii cele operacyjne: Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego, Cel operacyjny 2.2. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców, Cel operacyjny 2.3. Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego. Program stanowi odpowiedź Samorządu Województwa Łódzkiego na określone w dokumentach strategicznych

⁴ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj. Dz. U. 2021 r. poz. 573 ze zm.)

⁵ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. Dz. U. 2021 r. poz. 2268 ze zm.)

⁶ Uchwała Nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego 2021 poz. 2686)

Województwa Łódzkiego kierunki interwencji w obszarze dotyczącym osób z niepełnosprawnością.

Program jest spójny m.in. z Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych⁷, Strategią na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami na lata 2021-2030⁸, „Krajowym Programem Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030”⁹. W Programie uwzględniono również dokument strategiczny dotyczący deinstytucjonalizacji usług społecznych w Polsce pn. „Strategia rozwoju usług społecznych”, którego konsultacje międzyresortowe zakończyły się 02.11.2021 r., a także zapisy ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami¹⁰, zgodnie z którą należy zapewnić dostępność architektoniczną, cyfrową oraz informacyjno-komunikacyjną z uwzględnieniem uniwersalnego projektowania albo zastosowania racjonalnego usprawnienia.

Oznacza to, przede wszystkim działania świadomościowe i aktywizujące, wyznaczające kierunki zmian oraz tworzenie warunków do aktywności samorządów lokalnych i wspieranie ich w zakresie realizacji zadań związanych z zaspokajaniem potrzeb niepełnosprawnych mieszkańców regionu i rozwiązywania na własnym terenie związanych z tym problemów. Zadania Województwa Łódzkiego w tym zakresie to przede wszystkim współpraca z organami administracji rządowej i samorządowej oraz organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych, dofinansowanie robót budowlanych dotyczących obiektów służących rehabilitacji, w związku z potrzebami osób niepełnosprawnych (z wyjątkiem rozbiórki tych obiektów), jak też dofinansowanie kosztów tworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej. Taki podział zadań samorządowych wpływa na wyznaczanie kierunków działań w nowym Wojewódzkim Programie

⁷ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku z dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2012 r. poz. 1169)

⁸ Uchwała nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 (Monitor Polski 2021 poz. 218)

⁹ Uchwała nr 105 Rady Ministrów z dnia 17 sierpnia 2021 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą „Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030” (Monitor Polski 2021 r. poz. 843)

¹⁰ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (tj. Dz.U. 2020 r. poz. 1696)

Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych Województwa Łódzkiego 2030. Jednocześnie należy podkreślić, iż Program opracowany na lata 2022-2030 wykorzystuje doświadczenia i stanowi kontynuację działań realizowanych w oparciu o poprzedni Wojewódzki Program Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych 2014-2020, z uwzględnieniem analizy dotychczasowych dokonań, ale także zmian, trendów i potrzeb, wynikających z aktualnej diagnozy sytuacji osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim.

Opracowanie Wojewódzkiego Programu Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych Województwa Łódzkiego 2030 jest wynikiem konsultacji i ustalania zapisów Programu z przedstawicielami, którzy tworzyli dokument w ramach grupy roboczej do spraw opracowania założeń Programu, wyłonionej z przedstawicieli Zespołu roboczego do spraw opracowania dokumentu pn. „Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2030”¹¹, a także konsultacjami z przedstawicielami Wojewódzkiej Społecznej Rady ds. Osób Niepełnosprawnych¹².

¹¹ Zarządzenie Nr 32/2020 Dyrektora Regionalnego Centrum Polityki Społecznej z dnia 27 marca 2020 roku w sprawie powołania Zespołu roboczego do spraw opracowania dokumentu pn. "Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2030", zmienione Zarządzeniem Nr 93/2021 Dyrektora Regionalnego Centrum Polityki Społecznej z dnia 11 października 2021 roku

¹² Zarządzenie nr 63/19 Marszałka Województwa Łódzkiego z dnia 22.11.2019 r. w sprawie powołania członków Wojewódzkiej Społecznej Rady do Spraw Osób Niepełnosprawnych na lata 2019-2023.

Wykaz skrótów

AON	Asystent osoby z niepełnosprawnością
AOOzN	Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością
BAEL	Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności
BDL	Bank Danych Lokalnych
CIS	Centrum integracji społecznej
DPS	Dom pomocy społecznej
PES	Podmioty ekonomii społecznej i solidarnej
GUS	Główny Urząd Statystyczny
KIS	Klub integracji społecznej
KPON	Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych
MEiN	Ministerstwo Edukacji i Nauki
MRiPS	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
OzN	Osoba/y z niepełnosprawnościami, osoba/y niepełnosprawna
OPS	Ośrodek pomocy społecznej
OREW	Ośrodek rehabilitacyjno-edukacyjno-wychowawczy
PCPR	Powiatowe centrum pomocy rodzinie
PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PUP	Powiatowy urząd pracy
RCPS	Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
ROIS	Regionalne Obserwatorium Integracji Społecznej przy RCPS w Łodzi
SCWEW	Specjalistyczne centrum wspierające edukację włączającą
SIO	System Informacji Oświatowej
SOSW	Specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy
SRWŁ	Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

SWOT	analiza mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń
ŚDS	Środowiskowy dom samopomocy
WTZ	Warsztat terapii zajęciowej
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy
ZAZ	Zakład aktywności zawodowej
WZON	Wojewódzki Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności
ZPCh	Zakład pracy chronionej

Pojęcie niepełnosprawności i jej aktualne miejsce w polityce społecznej

Niepełnosprawność jest zjawiskiem nieodłącznie związanym z życiem człowieka. Stanowi kategorię opisującą jego kondycję psychofizyczną, która w różnym stopniu wpływa na możliwość funkcjonowania i samodzielnego zaspokajania własnych potrzeb, jak też możliwość pełnienia różnych ról społecznych. Każdy człowiek, bez względu na stan sprawności, zachowuje prawo do przynależnej mu niezależności, a jako członek społeczności ma także prawo do wsparcia w ograniczeniach wynikających z niepełnosprawności oraz pomocy solidarnościowej innych. Solidarność wobec niepełnosprawności wynika nie tylko ze wzajemnych relacji i zależności wszystkich członków społeczeństwa - zwłaszcza społeczeństwa obywatelskiego - ale także z uznania, iż niepełnosprawność jest wspólnym problemem wszystkich, nie tylko niektórych jednostek. Niepełnosprawność jest bowiem związana zarówno z czynnikami ryzyka (skutki chorób, wypadków), jak i naturalnymi procesami starzenia się¹³. Odsetek osób niepełnosprawnych w społeczeństwie w poprzednim Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań z roku

¹³ Szukalski P. (2012), Sytuacja demograficzna Łodzi. Wydawnictwo Biblioteka, Łódź, Szukalski P. (2014), Ludzie bardzo starzy – niewidoczna grupa docelowa polityki społecznej? „Studia Demograficzne” nr 2/166

2011¹⁴ (wyniki Spisu z roku 2021 będą dostępne w drugiej połowie 2022 r.) wynosił 12,2%. Udział mężczyzn wśród osób z niepełnosprawnościami wynosił 46,1%, a kobiet 53,9%. Aktualna częstość występowania wrodzonych zaburzeń rozwojowych wśród noworodków żywo urodzonych wynosi w krajach rozwiniętych ok. 2-3%¹⁵. Taki odsetek dzieci z orzeczoną niepełnosprawnością potwierdzają statystyki PFRON w roku 2019¹⁶ z niewielkim zróżnicowaniem w poszczególnych powiatach w województwie łódzkim od 2,18% do 2,29%. Są to dane porównywalne do innych województw. Oznacza to, że zdecydowana większość niepełnosprawności jest nabyta, a nasila się po 50. roku życia. Z wiekiem wskaźniki te wzrastają. Przewidywanie, że większość osób jeśli nie jest, to będzie niepełnosprawna, ma potwierdzenie w statystykach dotyczących biegu ludzkiego życia. Przeciętny 65-latek w 2019 roku mógł oczekiwać 7,8 lat życia bez niepełnosprawności, 65-latka 8,5 roku¹⁷, choć tak być nie musi u każdej starszej, nawet i długowiecznej osoby¹⁸. Mimo powszechności zjawiska niepełnosprawności, jej zdefiniowanie nie jest sprawą prostą. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych uznaje, że jest to pojęcie ewoluujące i nie przytacza wprost jej definicji: niepełnosprawność wynika z interakcji między osobami, u których występują dysfunkcje a barierami wynikającymi z postaw ludzkich i barierami środowiskowymi, które utrudniają tym osobom pełny i skuteczny udział w życiu społeczeństwa na zasadzie równości z innymi osobami (KPON, Preambuła, lit. e)¹⁹. Wynika to z różnorodności niepełnosprawności, jej zakresu i dynamiki, ale też z różnych podejść modelowych. Obecnie podkreśla się głównie różnice pomiędzy modelem medycznym a społecznym. Wykorzystywany jest też model oparty na prawach człowieka. Medyczny model traktuje niepełnosprawność

¹⁴ Raport z wyników - Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011" (GUS 2012)

¹⁵ Śmigiel R., Szczubała K. (2021), Genetycznie uwarunkowane zaburzenia rozwoju u dzieci, PZWL Wydawnictwo Lekarskie

¹⁶ Na podstawie danych uzyskanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych za 2019 r., Załączniki do uchwały Zarządu PFRON w sprawie podziału środków finansowych Funduszu na 2019 rok na realizację zadań określonych w ustawie o rehabilitacji

¹⁷ GUS BAEL (2020). Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych, GUS BAEL, IV kw. 2020

¹⁸ Szukalski P. (2014), Ludzie bardzo starzy – niewidoczna grupa docelowa polityki społecznej? „Studia Demograficzne” nr 2/166

¹⁹ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku z dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2012 r. poz. 1169)

jako wynik fizycznego lub psychicznego ograniczenia jednostki. Model społeczny podkreśla powiązanie dysfunkcji występujących u osoby - z barierami natury środowiskowej i psychologicznej w świadomości innych ludzi. Wskazuje otoczenie i społeczeństwo jako tworzące bariery, które ograniczają funkcjonowanie osób niepełnosprawnych. Reasumując: niepełnosprawność wynika z interakcji między osobami, u których występują dysfunkcje, a barierami wynikającymi z postaw ludzkich, jak i z barierami środowiskowymi, które utrudniają tym osobom pełny i skuteczny udział w życiu społeczeństwa. Natomiast model oparty na prawach człowieka za podstawę wszelkich działań uznaje zapewnienie osobom niepełnosprawnym pełni praw i wolności, podkreślając zasadę równości z innymi. Wielość ujęć i definicji komplikuje jednoznaczne określenie, kogo można, a kogo nie można uznać za osobę z niepełnosprawnością. W rozwiązaniach z zakresu polityki społecznej należy przyjąć jakieś kryterium operacyjne, ale zawsze należy pamiętać o jego umowności i wynikających z tego ograniczeniach. Stąd np. używany nie tylko w Polsce podział na niepełnosprawność biologiczną²⁰ i prawną²¹, czyli popartą formalnym dokumentem – orzeczeniem o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności. Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującej niezdolność do pracy (art. 1 pkt 10)²².

Orzekanie o niepełnosprawności

Zgodnie z polskimi przepisami prawa za osobę niepełnosprawną uznaje się taką, której niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem przez organy orzekające. W polskim prawie istnieją dwa odrębne systemy orzecznictwa o stopniu

²⁰ Osoba, która odczuwa ograniczenie sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku, ale nie posiada prawnego orzeczenia niepełnosprawności (UN ECE, Eurostat, 2000, za: GUS (brw), <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/241,pojecie.html>, dostęp: 18.11.2021

²¹ Osoba, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony (Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych)

²² Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (tj. Dz. U. z 2021 r. poz. 573 ze zm.)

niepełnosprawności oraz o niezdolności do pracy. Orzecznictwo o stopniu niepełnosprawności regulują przepisy ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, natomiast o niezdolności do pracy ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych²³. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych ustanawia trzy stopnie niepełnosprawności: znaczny, umiarkowany i lekki. Zgodnie z treścią art. 4 ust. 1-3 ww. przytoczonej ustawy:

- do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji;
- do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych;
- do lekkiego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mająca ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

W systemie rentowym w myśl zapisów art. 12 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, uznaje się za niezdolną do pracy osobę, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Ponadto w ustawie dokonano rozróżnienia na osoby całkowicie i częściowo niezdolne do pracy:

²³ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tj. Dz.U. 2022 poz. 504)

- całkowicie niezdolną do pracy jest osoba, która utraciła zdolność do wykonywania jakiegokolwiek pracy,
- częściowo niezdolną do pracy jest osoba, która w znacznym stopniu utraciła zdolność do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji.

Ponadto, w systemie polskiego prawa istnieje orzecznictwo o niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym, wskazane w art. 21 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników²⁴ oraz orzecznictwo dla służb mundurowych uregulowane w trzech ustawach (w art. 6.1, art. 30-32, art. 57 ust 2 ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin²⁵; w art. 19-21 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin²⁶; art. 19-21 ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby więziennej oraz ich rodzin).

Skutkiem respektowania jedynie niepełnosprawności prawnej może być pominięcie faktycznych problemów dużej części osób doświadczających niepełnosprawności, które nie spełniają lub nie są w stanie dowieść/udokumentować umownych kryteriów lub nie starają się o jej formalne potwierdzenie. Skokowy spadek liczby osób z niepełnosprawnością prawną w Polsce w roku 2011 w porównaniu do roku 2002 – to spadek z 14,3% do 12,2% - przypisywany jest m.in. zaostrzeniu kryteriów przyznawania orzeczeń, choć należy też uwzględnić nieco inną metodę pozyskiwania informacji²⁷. Jednocześnie ze spadkiem liczby osób z niepełnosprawnością prawną, wzrosła znacznie liczba osób wyłącznie z niepełnosprawnością biologiczną, opartą jedynie na kryterium subiektywnie odczuwanych ograniczeń. W roku 2011 stanowiła ona prawie 1/3 osób z niepełnosprawnościami wyłonionych w ramach Spisu. Tak duża zmienność i niestabilność w szacowaniu wielkości tej populacji wymaga

²⁴ Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tj. Dz. U. 2021 r. poz. 266 ze zm.)

²⁵ Ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (tj. Dz. U. 2021 r. poz. 1656 ze zm.)

²⁶ Ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (tj. Dz. U. 2022 r. poz. 520 ze zm.)

²⁷ Antczak R., Grabowska I., Polańska Z. (2018), Podstawy i źródła danych statystyki osób niepełnosprawnych. „Wiadomości Statystyczne”, 2 (681) 2018; 21-43

wyczerpania służb społecznych na możliwe rozbieżności oraz konieczność doszacowania skali nierozpoznanych potrzeb. Ponieważ w diagnozie sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim będziemy się odwoływać przede wszystkim do aktualnych statystyk dotyczących niepełnosprawności potwierdzonej prawnie, należy wziąć pod uwagę sugestie analityków, że w celu oszacowania faktycznej wielkości populacji osób z niepełnosprawnościami, należałoby korygować wskaźniki nawet o ok. 50%²⁸. Należy także wziąć pod uwagę zapowiadaną w najbliższych latach, a więc już w trakcie realizacji tego Programu, reformę polskiego systemu orzecznictwa, co nieuchronnie pociągnie za sobą zmiany w statystykach a tym samym zmodyfikowanie kierunków działań i form działań określonych w tym dokumencie.

W Polsce o populacji osób z niepełnosprawnościami pozwalają wnioskować także inne reprezentatywne bazy danych – przede wszystkim GUS i jego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL). Według BAEL populacja osób niepełnosprawnych prawnie w wieku 16 lat i więcej w Polsce w 2020 roku²⁹ liczyła 3 040 000, co stanowiło 10,0% ogółu populacji osób w tym wieku, objętej zakresem BAEL. Mężczyźni stanowili 50,4% populacji osób z potwierdzoną prawnie niepełnosprawnością (1 532 000 osób/), a kobiety nieznacznie mniej 49,6% (1 508 000 osób). Większość, bo 62,3% osób niepełnosprawnych (1 894 000) mieszkało w miastach, a 37,7% (1 146 000) na obszarach wiejskich. Liczba osób niepełnosprawnych prawnie w wieku produkcyjnym według tzw. ekonomicznych grup wieku (18–59 dla kobiet i 18–64 dla mężczyzn) wynosiła 1 625 000, co stanowiło 7,6% Polaków w tych przedziałach wiekowych (GUS BAEL, 2018)³⁰.

Osoby z niepełnosprawnościami to duża i niejednorodna grupa, w której najczęściej podkreślano ograniczenia (np. edukacyjne lub niezdolność do pracy), zależność (niezdolność do podejmowania decyzji czy samodzielnej egzystencji) i konieczność

²⁸ Słany K. (2014), Osoby niepełnosprawne w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 r. – wybrane aspekty. „Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania”. Nr II (11); s. 44-62

²⁹ GUS BAEL (2020) Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych, GUS BAEL, IV kw. 2020, GUS Osoby niepełnosprawne w 2020 r.

³⁰ Uchwała nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 (Monitor Polski 2021 poz. 218) s. 21

instytucjonalnego wsparcia „wyspecjalizowanego w niepełnosprawnościach” lub w określonym rodzaju niepełnosprawności. Efektem tego było niedostrzeżenie potencjału osób z niepełnosprawnościami, paradoksy statusowe (zatrudnianie osób uznanych za całkowicie niezdolne do pracy), pułapki rentowe zniechęcające do aktywizacji (wybór między płacą a świadczeniem), wykluczenie osób z niepełnosprawnościami oraz instytucjonalizacja ich życia.

Jednocześnie wspomniana „specjalizacja w niepełnosprawności” w zawodach lub instytucjach zmniejszała przez lata poczucie współodpowiedzialności społeczeństwa za wspieranie osób z niepełnosprawnościami, doprowadzając do ich marginalizacji i alienacji z życia społeczności, w których żyły. Szczególnie zaznaczyło się to w nadużywaniu wykorzystywania placówek opieki całkowitej (np. dom pomocy społecznej) jako alternatywy do życia osób z niepełnosprawnościami w ich domach rodzinnych, czy też w oddaleniu szkół specjalnych od głównego nurtu edukacji - kosztem daleko idącej specjalizacji, ale niestety w warunkach izolacji. Działania, które miały wzmocnić osoby z niepełnosprawnościami, często przyczyniały się do pogłębienia ich wykluczenia. Refleksja dotycząca rozdzielania społeczeństwa zaowocowała potrzebą działań integracyjnych i reintegracyjnych, inkluzji (włączania), normalizacji, deinstytucjonalizacji, przesunięcia wsparcia do środowiska życia (Kijak i in. 2020³¹; Krzyszkowski i in. 2018³²; Kurowski 2014³³; Skiba 2017³⁴; Sobczak, 2016³⁵; Sochańska-Kawiecka, 2017³⁶). Jest to szczególnie widoczne we wdrażaniu w systemie oświaty edukacji włączającej, rozumianej jako wysokiej

³¹ Kijak R., Podgórska-Jachnik D., Stec K. (2020), Niepełnosprawność: Wyzwania: Praca socjalna. Wydawnictwo Difin, Warszawa

³² Krzyszkowski J., Podkońska A., Wasiak A. (2018), Uwarunkowania reintegracji społeczno-zawodowej w świetle danych empirycznych. Raport z badań empirycznych przeprowadzonych w ramach projektu krajowa sieć reintegracji. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa, Łódź

³³ Kurowski K. (2014), Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa

³⁴ Skiba W. (2017), Uwarunkowania wdrażania deinstytucjonalizacji w obszarze ochrony zdrowia psychicznego w Polsce. Społeczeństwo i Ekonomia nr 2 (8) | 94—103

³⁵ Sobczak M.J. (2016), Reintegracja zawodowa w spółdzielniach socjalnych. Na przykładzie województwa Łódzkiego. Wyd. UŁ, Łódź

³⁶ Sochańska-Kawiecka (2017) Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim II. Raport końcowy. RCPS, Łódź

jakości edukacji dla wszystkich. Przemysł istniejących rozwiązań wymaga też bowiem refleksji nad zachowaniem istniejącego kapitału, zwłaszcza wykorzystania wiedzy specjalistów i dotychczasowych doświadczeń w pracy z osobami z niepełnosprawnością (np. nowego usytuowania usług specjalistycznych, terapii, nowej roli i udoskonalenia modelu działania szkół specjalnych).

System oświaty ma własne orzecznictwo, niezależne od opisanego na wstępie. Prawo oświatowe, niezależnie od orzeczeń o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności, wprowadza orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wydawane dla celów edukacyjnych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Obecnie już blisko 2/3 dzieci z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z różnymi niepełnosprawnościami uczy się poza szkołami specjalnymi. Według danych z roku 2020, do szkół specjalnych uczęszczało 38% takich uczniów, 22% uczyło się w klasach lub szkołach integracyjnych lub w klasach specjalnych w szkołach ogólnodostępnych (to także pewna forma integracji). Najwięcej, bo 40% uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu niepełnosprawności uczęszczało do szkół ogólnodostępnych, a więc korzystało z najpełniejszej formy włączenia³⁷. To znaczące liczby, zważywszy, że edukacja włączająca w polskich szkołach pojawiła się przed dekadą.

Zmiany procesu włączania obejmują nie tylko coraz powszechniejsze wczesne wspomaganie rozwoju, ale i większą dostępność polskich uczelni oraz coraz więcej różnych możliwości zatrudnienia dla osób z niepełnosprawnościami. Na zwiększenie dostępności polskich uczelni wpływ miały i programy celowe PFRON („Pitagoras”, „Komputer dla Homera”, „Student” – a od 2013 r. „Aktywny Samorząd”; z najnowszych także „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej”) oraz powoływanie na wyższych uczelniach pełnomocników i biur wspierających studentów z niepełnosprawnościami. Odsetek studentów z niepełnosprawnościami na wyższych uczelniach w roku 2019 wynosił 1,8%³⁸ – studiowało ich wtedy ok. 22 000. Oznacza to ogromny wzrost w porównaniu ze wskaźnikiem 0,16% w roku 2000, gdy

³⁷ SIO, System informacji oświatowej 2020; Podgórska-Jachnik D. (2021). Edukacja włączająca w Polsce – raport otwarcia 2020. Raport merytoryczny na zlecenie Ośrodka Rozwoju Edukacji oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki, Warszawa

³⁸ GUS (2019), Szkoły wyższe i jego finanse

zainicjowano pierwsze działania na rzecz dostępności wyższego wykształcenia dla osób z niepełnosprawnościami. Warto jednak zauważyć, że szczyt wynoszący 1,89% odnotowano w roku 2012 i od tego czasu liczba osób z niepełnosprawnościami na wyższych uczelniach z roku na rok maleje³⁹.

W Polsce poprawia się także sytuacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami, choć jeszcze daleko do pełnego zaspokojenia wszystkich potrzeb w tym zakresie.

Wśród osób niepełnosprawnych prawnie w wieku 16 lat i więcej współczynnik aktywności zawodowej wynosił w 2020 roku 17,9%, wskaźnik zatrudnienia 17%.

W odniesieniu do populacji w tzw. wieku produkcyjnym współczynnik aktywności zawodowej wynosił 30,3 %, współczynnik zatrudnienia 28,7%. Stopa bezrobocia w obu grupach wyniosła odpowiednio 4,6% oraz 5,3% (GUS BAEL 2020)⁴⁰.

Wszystkie te wskaźniki wskazują sukcesywną poprawę osób z niepełnosprawnościami w perspektywie ostatniego dziesięciolecia. Do aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami włączane są nowe mechanizmy, rozwiązania, instytucje. Ważną rolę w ich zatrudnianiu odgrywają także podmioty ekonomii społecznej. Efekty tych działań widoczne są w statystykach.

Aktualne umiejscowienie zagadnień związanych z niepełnosprawnością w polityce społecznej dotyczy wielu obszarów tematycznych i różnych obszarów życia.

Dokonuje się wyraźne przejście od modelu działań opiekuńczych, czyli takich które ograniczają aktywność własną i zdolności adaptacyjne jednostki, do modelu działań aktywizujących i wspierających. To nie oznacza braku ochrony socjalnej w przypadku, gdy taka jest konieczna. Priorytetem jednak – oprócz działań profilaktycznych i zapobiegawczych, zmniejszających skalę niepełnosprawności i ograniczających jej skutki – jest niezależne i aktywne życie. Wymaga to oprócz wspierania rozwoju sprzyjających temu kompetencji osób z niepełnosprawnościami, stworzenia warunków do niezależności (mieszkalnictwo chronione, asystentura), jeśli trzeba to także racjonalnych dostosowań. Wsparcie innej osoby nie musi bowiem pozbawiać osób z niepełnosprawnościami niezależności. Może i powinno zwiększać

³⁹ NIK (2018), Realizacja przez uczelnie akademickie i zawodowe obowiązku stworzenia niepełnosprawnym studentom i doktorantom warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych. Informacja o wynikach kontroli. LOL.439.002.2018. Nr ewid. 78/2018/P/18/087/LOL

⁴⁰ GUS BAEL (2020). Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych, GUS BAEL, IV kw. 2020

jej autonomię, określaną jako autonomia wspierana - relacyjna⁴¹. Pojęcie to zwraca uwagę na to, iż tak naprawdę wszyscy ludzie pozostają w jakichś relacjach zależności, często wzajemnych, a mimo to szacunek, jakość relacji i udzielanego sobie wsparcia pozwala zachować poczucie godności, autonomii i samostanowienia. Niepełnosprawność zmienia jedynie zakres, czasem intensywność oczekiwanego wsparcia⁴², jednak co do zasady nie może zmniejszać wpływu człowieka na jego własne życie. Elementy wsparcia w różnych okresach i obszarach życia powinny być spójne, dlatego stanowi to przedmiot działań z zakresu polityki społecznej, zmierzających do kompleksowości, stabilności i powszechnej dostępności tych rozwiązań. Dlatego konieczne jest aktywne zaangażowanie nie tylko administracji na poziomie centralnym i tworzenie rozwiązań instytucjonalnych, ale także samorządu terytorialnego, środowiska lokalnego czy organizacji pozarządowych, by móc udzielić - w ramach istniejących rozwiązań - spersonalizowanego wsparcia wykorzystującego zasoby najbliższego otoczenia osób z niepełnosprawnościami.

Zadania samorządów terytorialnych realizowane na rzecz osób niepełnosprawnych

Samorząd województwa

Samorząd województwa realizuje następujące zadania wynikające z ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁴³:

- opracowanie i realizacja wojewódzkich programów dotyczących wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałaniach wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych;

⁴¹ Podgórska-Jachnik D. (2018), (Nie)pełnosprawność a (nie)samodzielność w kontekście autonomii relacyjnej. „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej”, Nr 32; 57-71

⁴² Kurowski K. (2014), Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa

⁴³ Art. 35.1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj. Dz. U. 2021 r. poz. 573 ze zm.)

- opracowywanie i przedstawianie Pełnomocnikowi informacji o prowadzonej działalności;
- dofinansowanie robót budowlanych w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane, dotyczących obiektów służących rehabilitacji, w związku z potrzebami osób niepełnosprawnych, z wyjątkiem rozbiórki tych obiektów;
- dofinansowanie kosztów tworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej;
- współpraca z organami administracji rządowej oraz powiatami i gminami w realizacji zadań wynikających z ustawy;
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i fundacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych;
- opiniowanie wniosku o wpis do rejestru ośrodków przyjmujących grupy turnusowe.

Prowadzenie tych zadań wspomaga Wojewódzka Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych. Zadaniem Rady wynikającym z zapisów ustawy jest inspirowanie przedsięwzięć zmierzających do integracji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych oraz realizacji praw osób niepełnosprawnych, opiniowanie projektów wojewódzkich programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ocena ich realizacji oraz opiniowanie projektów uchwał i programów przyjmowanych przez sejmik województwa pod kątem ich skutków dla osób niepełnosprawnych.

Samorząd województwa uzyskuje środki z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na realizację następujących zadań:

- dofinansowania robót budowlanych w rozumieniu przepisów ustawy - Prawo budowlane dotyczących obiektów służących rehabilitacji, w związku z potrzebami osób niepełnosprawnych, z wyjątkiem rozbiórki tych obiektów;
- dofinansowanie kosztów tworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej;
- zlecanie fundacjom oraz organizacjom pozarządowym zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.

Samorząd powiatu

Podobnie jak w przypadku samorządu województwa zadania powiatu w zakresie działań na rzecz osób niepełnosprawnych wynikają przede wszystkim z ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁴⁴, ale niektóre obowiązki w tym zakresie nakładają na powiat inne ustawy, w szczególności ustawa o pomocy społecznej⁴⁵.

Zgodnie z zapisami ustawy zadaniami powiatu jest:

- opracowywanie i realizacja, zgodnych z powiatową strategią dotyczącą rozwiązywania problemów społecznych, powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej, rehabilitacji zawodowej i zatrudniania oraz przestrzegania praw osób niepełnosprawnych, jak również udostępnianie na potrzeby Pełnomocnika i samorządu województwa oraz przekazywanie właściwemu wojewodzie uchwalonych programów oraz rocznej informacji z ich realizacji;
- współpraca z instytucjami administracji rządowej i samorządowej w opracowywaniu i realizacji powiatowych programów na rzecz osób niepełnosprawnych;
- podejmowanie działań zmierzających do ograniczania skutków niepełnosprawności;
- opracowywanie i przedstawianie planów zadań i informacji z prowadzonej działalności oraz ich udostępnianie na potrzeby samorządu województwa,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i fundacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej tych osób;
- finansowanie z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych wydatków na instrumenty lub usługi rynku pracy określone w ustawie o promocji, w odniesieniu do osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu;

⁴⁴ Art. 35a ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj. Dz. U. 2021 r. poz. 573 ze zm.)

⁴⁵ Art. 19, art. 20 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. Dz. U. 2021 r. poz. 2268 ze zm.)

- dofinansowanie uczestnictwa osób niepełnosprawnych i ich opiekunów w turnusach rehabilitacyjnych, sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych, zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze przyznawane osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów,
- likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych,
- w związku z indywidualnymi potrzebami osób niepełnosprawnych, rehabilitacji dzieci i młodzieży, usług tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika,
- dofinansowanie kosztów tworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej;
- pośrednictwo pracy i poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych, ich szkolenie oraz przekwalifikowanie;
- przyznawanie środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych osobie niepełnosprawnej na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej;
- przyznawanie środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych pracodawcy zatrudniającemu osoby niepełnosprawne;
- zlecanie zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych fundacjom oraz organizacjom pozarządowym;
- kierowanie osób niepełnosprawnych, które wymagają specjalistycznego programu szkolenia oraz rehabilitacji leczniczej i społecznej, do specjalistycznego ośrodka szkoleniowo-rehabilitacyjnego lub innej placówki szkoleniowej;
- współpraca z organami rentowymi w zakresie wynikającym z odrębnych przepisów;
- doradztwo organizacyjno-prawne i ekonomiczne w zakresie działalności gospodarczej lub rolniczej podejmowanej przez osoby niepełnosprawne;
- współpraca z właściwym terenowo inspektorem pracy w zakresie oceny i kontroli miejsc pracy osób niepełnosprawnych.

Samorząd powiatu uzyskuje środki z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na realizację niektórych ww. zadań, a zadania realizowane są przede wszystkim przez powiatowe centra pomocy rodzinie i powiatowe urzędy pracy.

W powiatach powoływane są społeczne rady do spraw osób niepełnosprawnych, jako organy opiniodawczo-doradcze. Do zakresu działania powiatowych rad należy inspirowanie przedsięwzięć zmierzających do integracji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych oraz realizacji praw osób niepełnosprawnych, opiniowanie projektów programów powiatowych, programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych oraz ocena ich realizacji, opiniowanie projektów uchwał i programów przyjmowanych przez radę powiatu pod kątem ich skutków dla osób niepełnosprawnych.

Samorząd gminy

Pomimo, że w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych nie określono zadań samorządów gminnych z zakresu rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, jednak realizują one zadania na rzecz indywidualnych osób, przede wszystkim wynikające z ustawy o pomocy społecznej⁴⁶.

Do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy m.in.:

- opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka;
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych i zasiłków celowych;
- opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi z matką, ojcem lub rodzeństwem;
- praca socjalna,
- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych,

⁴⁶ Art. 17, art. 18 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. Dz. U. 2021 r. poz. 2268 ze zm.)

- kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu;
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych.

Do zadań własnych gminy należy m.in.:

- przyznawanie i wypłacanie zasiłków specjalnych celowych,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki.

Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy m.in.:

- organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- prowadzenie i rozwój infrastruktury środowiskowych domów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Wybrane aspekty diagnozy sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim

Osoby z niepełnosprawnościami w populacji mieszkańców województwa łódzkiego

W województwie łódzkim żyje ok. 8,6% osób z niepełnosprawnościami. W roku 2021 było to 207 368 mieszkańców – o 1 166 mniej niż w poprzednim roku 2020 (PFRON, 2020, 2021)⁴⁷. Liczba osób z niepełnosprawnościami w województwie spada systematycznie – w ciągu ostatnich trzech lat (2019-2021) zmniejszyła się o ponad 2 300. Jednak przy podobnej tendencji dotyczącej zmniejszania się ogólnej populacji blisko 2,5-milionowego województwa (w 2021 roku 2 426 806 mieszkańców⁴⁸), wskaźniki dotyczące osób z niepełnosprawnościami utrzymują się

⁴⁷ Na podstawie danych uzyskanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych za 2020 r. i 2021 r., Załączniki do uchwały Zarządu PFRON w sprawie podziału środków finansowych Funduszu na 2020 i 2021 rok na realizację zadań określonych w ustawie o rehabilitacji

⁴⁸ GUS 2021, <https://lodz.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie-lodzkiem>, dostęp 16.03.2022

w ostatnich latach na porównywalnym poziomie 8,4%-8,6%. Również stale od kilku lat województwo łódzkie lokuje się na szóstym miejscu wśród innych województw pod względem udziału osób z niepełnosprawnościami w populacji, z nieco wyższym wskaźnikiem niż wskaźnik ogólnopolski, który wynosi 8,12%.

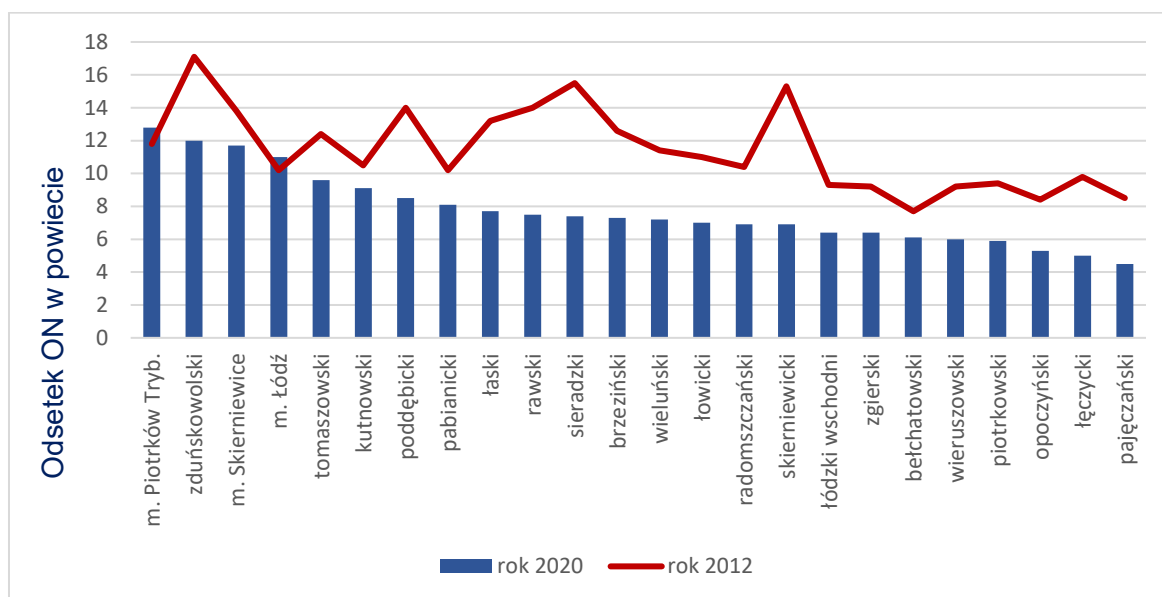
Populacja osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim na tle statystyk ogólnopolskich

Na terenie województwa występuje dość duże zróżnicowanie liczebności osób niepełnosprawnych pomiędzy poszczególnymi powiatami: od 4,5 % (w roku 2020 powiat pajęczański) do 12,8% (m. Piotrków Trybunalski). Oprócz Piotrkowa Trybunalskiego wysokie wskaźniki odnotowują także inne powiaty miejskie – Skierniewice (11,7%) i Łódź (11%), ale także powiat zduńskowski (12%). Z kolei niskie wyniki poniżej 6% występują oprócz powiatu pajęczańskiego, także w powiecie opoczyńskim, łęczyckim i piotrkowskim. Zestawienie skrajnych wyników powiatu piotrkowskiego (5,9%) i m. Piotrków Trybunalski - miasta na prawach powiatu (12,8%), jak również powiatu skierniewickiego (6,9%) i m. Skierniewic - miasta na prawach powiatu (11,7%) zwraca uwagę na znaczącą większą skalę niepełnosprawności w powiatach miejskich⁴⁹.

W dłuższej perspektywie czasowej – rok 2020 w porównaniu z rokiem 2012 - odsetek osób z niepełnosprawnościami w poszczególnych powiatach znacznie obniżył się. Niewątpliwie przyczyniła się do tego m.in. zmiana kryteriów orzekania o niepełnosprawności. Jednak widoczne są nieproporcjonalnie duże różnice między powiatami, których uwarunkowania z pewnością mają złożony charakter, trudny do wyjaśnienia w tej analizie. Wskazują jednak na działanie jeszcze innych czynników, niż tylko same zmiany kryteriów orzecznich (wtedy zmiany byłyby porównywalne w różnych powiatach). Tendencje te dobrze ilustruje wykres nr 1.

⁴⁹ Na podstawie danych uzyskanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych za 2020 r., Załączniki do uchwały Zarządu PFRON w sprawie podziału środków finansowych Funduszu na 2020 rok na realizację zadań określonych w ustawie o rehabilitacji

Wykres 1. Odsetek osób z niepełnosprawnościami w roku 2020 w powiatach województwa łódzkiego w porównaniu ze wskaźnikami z roku 2012 (opracowano na podstawie danych PFRON, 2012, 2020 oraz BDL GUS 2012, 2020)⁵⁰.



Największy spadek aż o 8,4 pp. (punktu procentowego) widać w powiecie skierniewickim (z 15,3% do 6,9%, czyli przeszło o połowę) i niewiele mniej w powiecie sieradzkim – o 8,1 pp. (z 15,5% do 7,4%), a dalej rawskim (o 6,5 pp.). Dość duże spadki o ok. 5-5,5 pp. odnotował powiat łaski, brzeziński i zduńskowolski. Przy czym ten ostatni miał w 2012 r. wskaźnik najwyższy (17,4%), tak więc mimo znacznego obniżenia nadal widoczny jest jeden z najwyższych wyników w województwie. Są także powiaty, w których odsetek osób z niepełnosprawnościami jeszcze się podwyższył - o ok. 1 pp. w miastach Piotrków Trybunalski i Łódź. Warto odnotować, że łódzkie jest jednym z województw o niższych wskaźnikach liczby osób z potwierdzoną prawnie niepełnosprawnością lub niezdolnością do pracy. Wynik niższy od średniej kontrastuje jednak z wyjątkowo niekorzystnymi w skali kraju wskaźnikami zdrowotnymi. W SRWŁ⁵¹ zły stan zdrowia mieszkańców województwa łódzkiego określono wprost jako wyzwanie. O wysokim stopniu zagrożenia świadczą między innymi: jedne z najwyższych w skali kraju współczynniki zgonów z powodu

⁵⁰ opracowano na podstawie danych PFRON, BDL GUS oraz Wojewódzkiego Programu Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych na lata 2014-2020

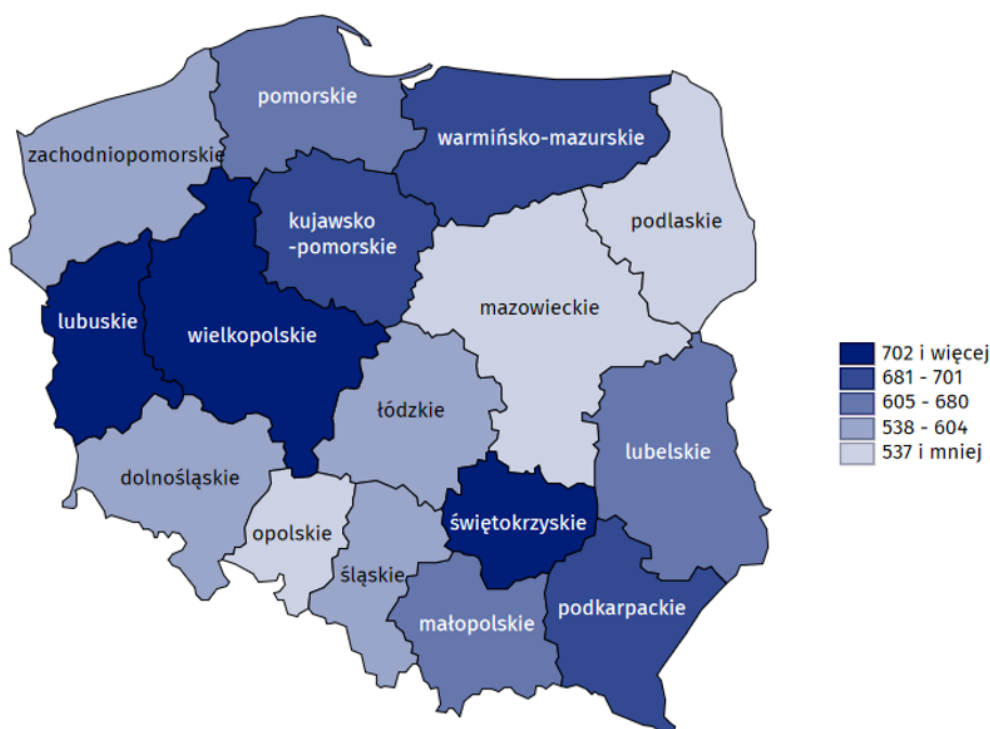
⁵¹ Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, Uchwałą Nr XXXI/414/21 z dnia 6 maja 2021 r. Sejmiku Województwa Łódzkiego

chorób cywilizacyjnych, w tym 1. miejsce w kraju z powodu nowotworów, 3. miejsce z powodu chorób układu krążenia. Łódzkie jest jednym z dwu województw – obok śląskiego - z najwyższym wskaźnikiem zachorowań na cukrzycę. Zajmuje czołowe miejsca pod względem zgonów z powodu przyczyn zewnętrznych (1. miejsce w kraju), chorób układu oddechowego (1. miejsce), chorób układu pokarmowego (2. miejsce) oraz z przyczyn niewyjaśnionych (5. miejsce). Łódzkie zajmuje również 4. miejsce pod względem zachorowań na choroby oraz zaburzenia psychiczne, negatywnie wyróżniając się także poziomem absencji pracowniczej z tego powodu⁵². Niestety, pod względem złego stanu zdrowia łódzkie i śląskie wyraźnie odróżniają się od pozostałych województw. Widoczne jest to także w znacznie krótszym trwaniu życia oraz trwaniu życia w zdrowiu⁵³. W przypadku obu płci są to bardzo niepokojące wyniki, a do tego różnice w długości życia mężczyzn względem kobiet są największe w kraju. W przypadku mężczyzn w łódzkim życie jest krótsze o 1,6 roku względem średniej krajowej, zaś życie w zdrowiu o 1,1 roku. W przypadku kobiet jest to odpowiednio 1 rok oraz 0,8 roku. Natomiast warto zaznaczyć, że ze społecznym problemem niepełnosprawności wiąże się przede wszystkim długość życia w zdrowiu w danej populacji, a jak wynika z analiz w niektórych województwach w ciągu dekady wydłużyło się ono nawet o 3,5 roku w przypadku mężczyzn oraz 4,3 roku w przypadku kobiet. Dla obu płci zmiany te odnotowano w zachodniopomorskim, wielkopolskim oraz lubuskim. Zwraca uwagę fakt, że niekorzystne wskaźniki zdrowotne nie odzwierciedlają się w liczbie orzeczeń o niepełnosprawności w województwie łódzkim. W roku 2019 najwyższą wartość wskaźnika liczby osób z orzeczeniem odnotowano w województwie lubuskim, wielkopolskim i świętokrzyskim (powyżej 700 orzeczeń na 10 000 mieszkańców) najniższą - poniżej 537 - w województwie mazowieckim, podlaskim i opolskim. Województwo łódzkie plasuje się wśród czterech województw z przedziału 538-604 orzeczeń na 10 000 mieszkańców. To wynik poniżej średniej krajowej. Widoczne jest to na mapie na wykresie 2.

⁵² Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, Uchwałą Nr XXXI/414/21 z dnia 6 maja 2021 r Sejmiku Województwa Łódzkiego

⁵³ Góral-Radziszewska K., Waśkiewicz K., Potyra M., Kuczyńska K. (2020). Trwanie życia w zdrowiu w Polsce w latach 2009–2019. GUS, Warszawa

Wykres 2. Liczba osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności lub niezdolności do pracy na 10 000 ludności w województwie łódzkim na tle innych województw w 2019 r. (stan w dniu 31 XII)⁵⁴.



Rozbieżność pomiędzy ewidentnie niższymi wskaźnikami stanu zdrowia mieszkańców a mniejszą od średniej ogólnopolskiej liczbą orzeczeń o niepełnosprawności może oznaczać, że mimo wskazań zdrowotnych, mieszkańcy województwa łódzkiego nie występują o orzeczenie, mogą też nie podejmować rehabilitacji. Hipotezę tę podnoszono już także w innych badaniach prowadzonych w województwie⁵⁵. Wśród osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim dominują osoby w wieku 15 i więcej lat, stanowiąc w niej ok. 96,2%. Dzieci i młodzież do 14 r.ż. to zaledwie 3,8%. Liczba dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością w latach 2018-2021 w województwie utrzymuje się na podobnym poziomie (tabela 1).

Tabela 1. Liczba osób z orzeczoną niepełnosprawnością w województwie łódzkim w latach 2018-2021 (źródło: PFRON za lata 2018-2021)

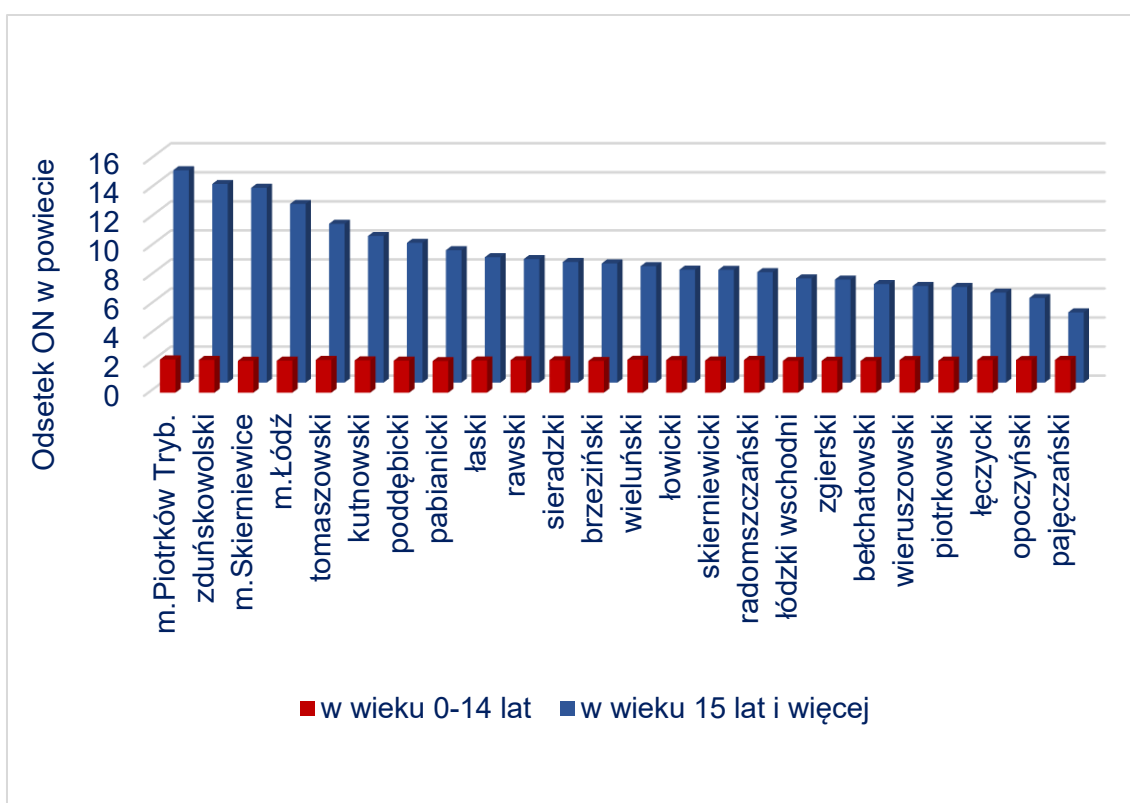
⁵⁴ GUS (2019), Osoby niepełnosprawne w 2019 r. Informacja sygnalna

⁵⁵ Kusideł E., Podgórska-Jachnik D., Potoczna M. (2018), Osoby niesamodzielne w województwie łódzkim. Regionalne Obserwatorium Integracji Społecznej, RCPS w Łodzi, Łódź

Liczba ON	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.
w wieku 15 lat i więcej	203 098	201 898	200 661	199 510
do lat 14	7 799	7 841	7 873	7 858
Razem	210 897	2,09 739	208 534	207 368

Mimo podkreślonego dużego zróżnicowania odsetka osób z niepełnosprawnościami w wieku 15 lat i więcej w poszczególnych powiatach (od 4,84% do 14,63% 2020 r., nie widać takiej różnicy w przypadku osób młodszych (od 2,26% do 2,29%). Ilustruje to wykres 3.

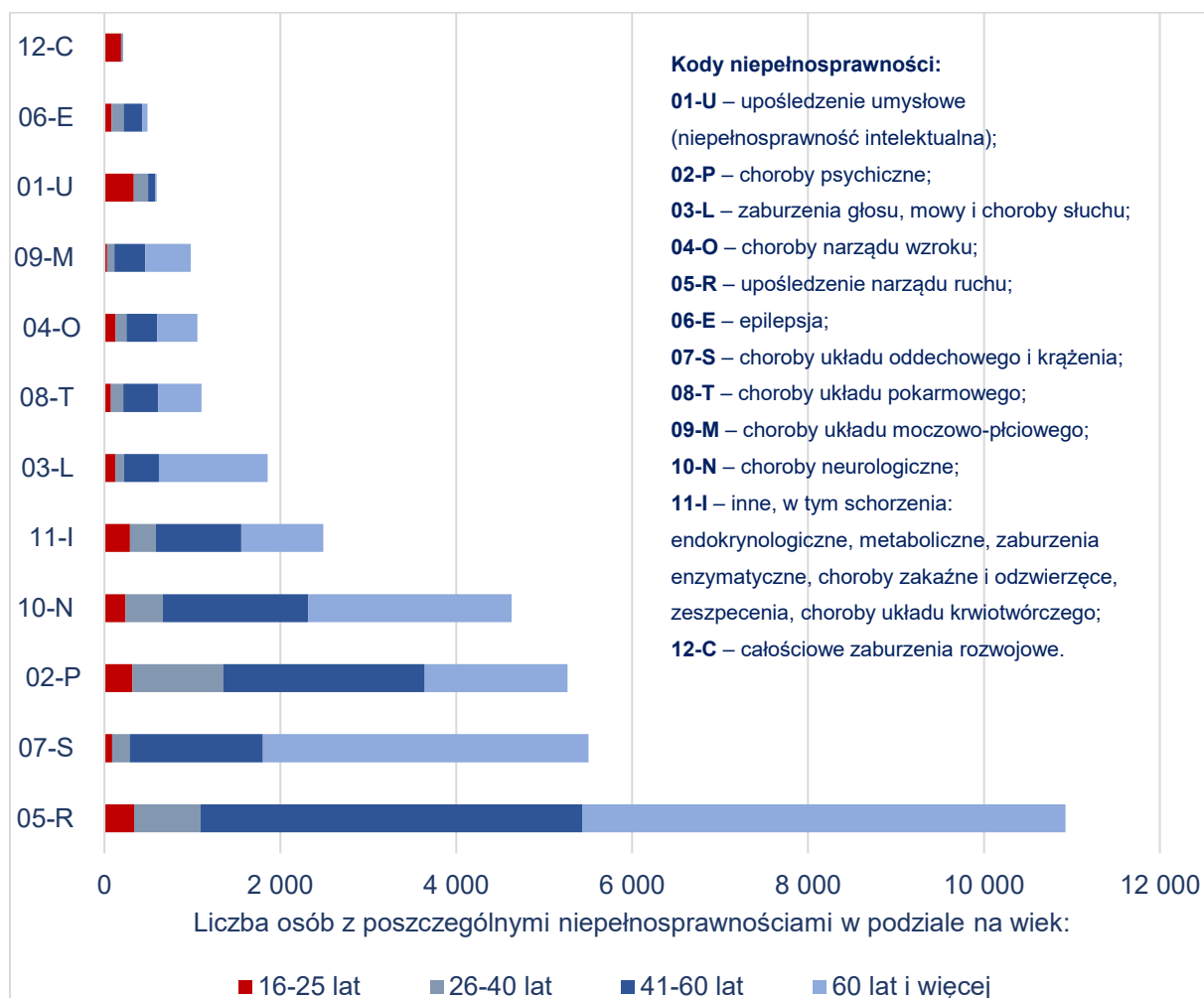
Wykres 3. Porównanie odsetka osób z orzeczoną niepełnosprawnością w populacji dzieci i młodzieży do 14 r.ż. i w populacji osób w wieku 15 lat i więcej w powiatach województwa łódzkiego w roku 2020 ⁵⁶.



⁵⁶ Na podstawie danych uzyskanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych za 2020 r., Załączniki do uchwały Zarządu PFRON w sprawie podziału środków finansowych Funduszu na 2020 rok na realizację zadań określonych w ustawie o rehabilitacji

Te znaczące różnice w proporcjach oznaczają, że na pojawienie się niepełnosprawności u dzieci mają większy wpływ przyczyny biologiczne, w tym genetyczne, stąd podobny udział w populacjach. Nie wszystkie dzieci muszą mieć także potwierdzoną niepełnosprawność prawnie. Natomiast w przypadku osób dorosłych niepełnosprawność w większym stopniu zależy od złożonego układu czynników pozostających w interakcji ze znaczącym czynnikiem społecznym – dużo mniej korzystnym, w niektórych powiatach z powodów socjoekonomicznych. Populacja osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim jest zróżnicowana także ze względu na rodzaje niepełnosprawności. Wygląda to różnie w różnych grupach wiekowych.

Wykres 4. Rodzaje niepełnosprawności a wiek osób uzyskujących orzeczenie o stopniu niepełnosprawności w województwie łódzkim w grupie 16 lat i więcej⁵⁷.

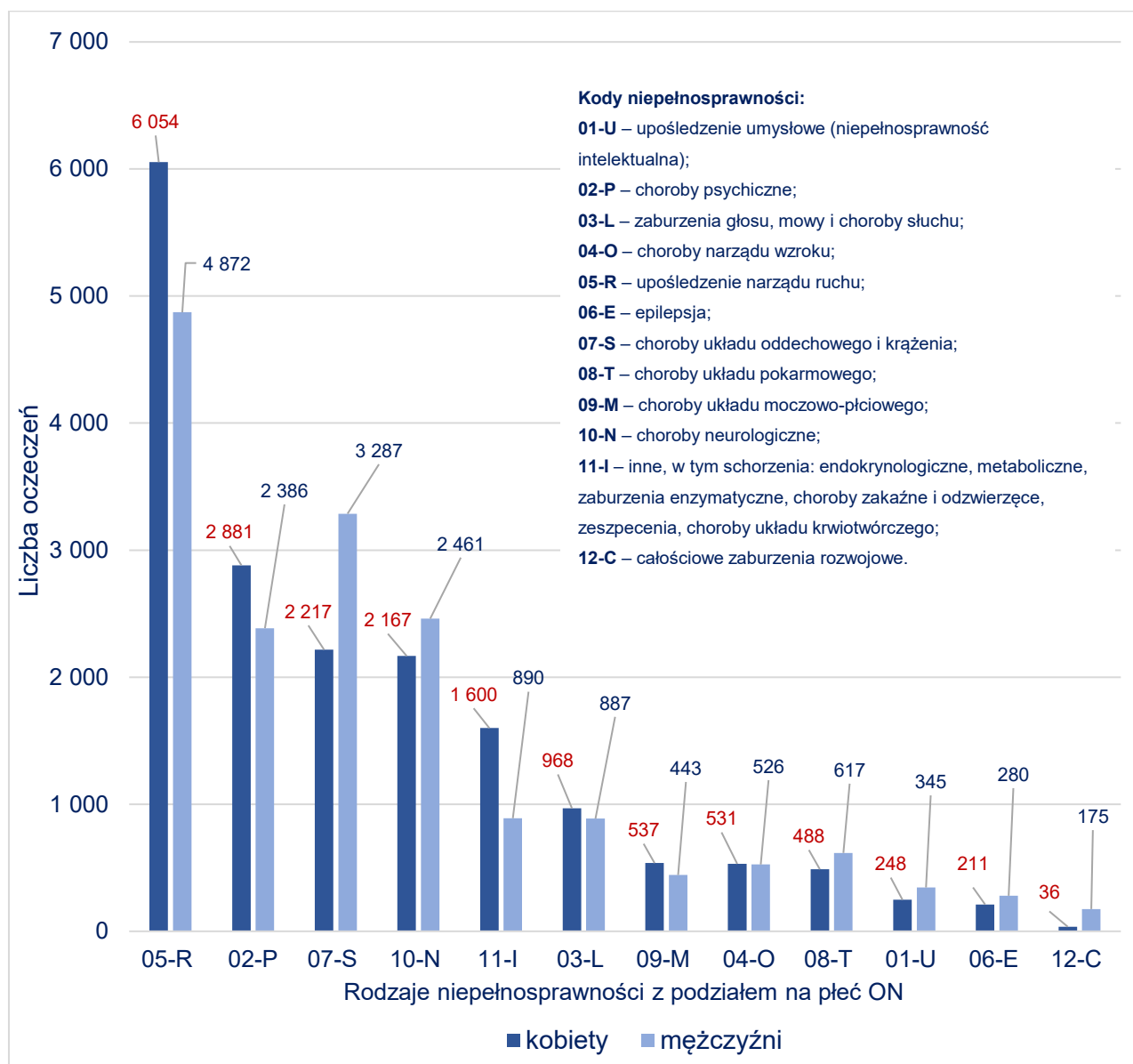


⁵⁷ WZON (2020). Dane Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności

Wśród przyczyn niepełnosprawności w orzeczeniach o stopniu niepełnosprawności wydanych w województwie łódzkim w roku 2020 dominują zdecydowanie trzy: 05-R niepełnosprawność ruchowa (narastająca regularnie wraz z wiekiem), 07-S choroby układu oddechowego i krążenia (także narasta z wiekiem) oraz 02-P choroby psychiczne - z wyraźnym skokiem w grupie 41-60 lat. To niepokojące wskazanie na tę grupę wiekową jako grupę ryzyka, choć niepokoi także relatywnie wysoka częstość tych zaburzeń wśród młodych osób: 26-40 lat (najczęstsza i zdecydowanie dominująca przyczyna w tej grupie wiekowej) oraz 16-25 lat. Przy ogólnie mniejszej liczbie orzeczeń widać znacznie większy udział osób starszych, po 40. r.ż., w tym szczególnie po 60. r.ż., w większości pozostałych przyczyn niepełnosprawności (zwraca uwagę bardzo duży udział seniorów po 60. r.ż. z niepełnosprawnością słuchową 03-L). Odstępstwo od tej tendencji stanowi jedynie liczba orzeczeń z powodu 01-U niepełnosprawności intelektualnej oraz 12-C zaburzeń całościowych, czyli spektrum autyzmu. W tych dwóch rodzajach niepełnosprawności widać wyraźnie największą reprezentację 16-25 latków: w odniesieniu do 01-U dominują osoby z tej grupy wiekowej, w odniesieniu do 12-C są to prawie wyłącznie one. Można to łączyć w przypadku tych niepełnosprawności z barierami w edukacji, które nie odgrywają już tak dużego znaczenia w dorosłym życiu, a więc nie szuka się także tak bardzo ich formalnego potwierdzenia, jak w latach nauki szkolnej. Dodajmy, że statystyki dotyczące osób od 16 r.ż. nie obejmują najliczniejszej grupy osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, które nie kwalifikują się do uzyskania orzeczenia o stopniu niepełnosprawności. Warto natomiast odnotować, że najmłodsza grupa wiekowa 16-25 lat ma z kolei znikomy udział wśród osób z orzeczeniami z powodu 09-M (choroby układu moczowo-płciowego, 08-T (choroby układu pokarmowego) i 07-S (choroby układu oddechowego i krążenia). To wyraźnie problemy zdrowotne związane z wiekiem. Orzeczeń kobiet z niepełnosprawnością było nieznacznie więcej, niż mężczyzn (odpowiednio 17 938 i 17 169, co daje odpowiednio 51% i 49% wszystkich orzeczonych niepełnosprawności). Jeśli chodzi o widoczne na wykresie nr 5 zróżnicowanie przyczyn niepełnosprawności w wydawanych w roku 2020 orzeczeniach o stopniu niepełnosprawności względem płci, to w województwie łódzkim widoczna była znacząco większa liczba kobiet z niepełnosprawnością orzeczoną z powodu niepełnosprawności ruchowej (05-R), chorób psychicznych (02-P) i chorób innych (11-I). Natomiast mężczyźni dominowali szczególnie w grupie osób z chorobami układu oddechowego i krążenia (07- S),

neurologicznymi (10-N) oraz układu pokarmowego (08-T). Mimo ogólnie najmniejszej liczby orzeczeń wydawanych z przyczyn określonych jako 12-C (zaburzenia całościowe), zwraca uwagę w tej grupie szczególnie wysoki odsetek mężczyzn (aż 83%).

Wykres 5. Rodzaje niepełnosprawności a płeć osób w wieku 16 lat i więcej, które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności w woj. łódzkim w roku 2020⁵⁸.



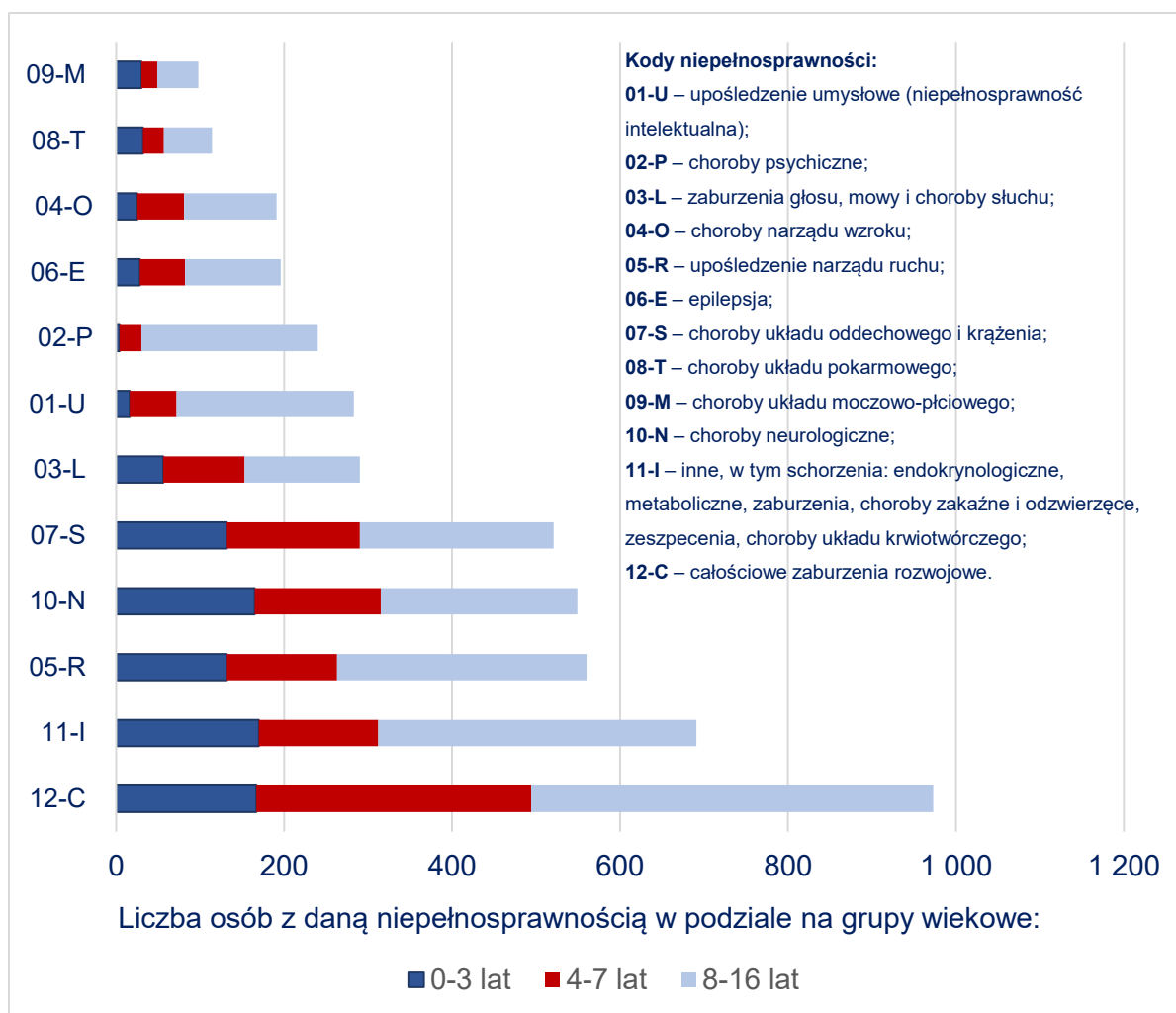
⁵⁸ WZON (2020). Dane Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności

Jeśli chodzi o przyczyny niepełnosprawności wśród dzieci i młodzieży do 16 r.ż. w 4 706 orzeczeniach o niepełnosprawności wydanych w województwie łódzkim w roku 2020 (z tego najwięcej, bo ponad 2 500 w grupie wiekowej od 8 r.ż.), to sytuacja wygląda zupełnie inaczej niż wśród dorosłych (wykres nr 6). Zdecydowanie dominowały wśród nich orzeczenia z powodu 12-C zaburzeń całościowych (spektrum autyzmu - ASD). I choć ogólna liczba orzeczeń nieco spadła w minionych trzech latach (5 057 w 2018 roku, 5 119 w 2019 roku), to udział takich orzeczeń z roku na rok stale wzrasta: 18% w roku 2018, 19% w roku 2019 i 21% w roku 2020. Należy dodać, że to także jedna z najczęstszych przyczyn orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego w szkołach: w roku 2020 wg danych ogólnopolskich SIO 19,9% - po niepełnosprawności intelektualnej w stopniu lekkim 25,7% i tzw. niepełnosprawnościach sprzężonych 21% (mogą być w tej grupie także uczniowie z ASD z innymi niepełnosprawnościami). Natomiast w przedszkolach była to przyczyna najczęstsza: 39,3%⁵⁹. W zestawieniu wojewódzkim wyróżnia się także duża i narastająca z wiekiem liczba orzeczeń o niepełnosprawności w powodu 11-I, 05-R, 10-N i 07-S. Warto dodać, że spośród nich jedynie dzieci i młodzież z kodem 05-R mogą uzyskać status ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego w systemie oświaty. W pozostałych kategoriach na wykresie zwraca uwagę skokowy przyrost w grupie 8-16 lat orzeczeń spowodowanych niepełnosprawnością intelektualną w porównaniu z dziećmi młodszymi (co jest uzasadnione zasadami diagnozy, by wcześniej rozpoznawać opóźnienie rozwoju psychoruchowego, nieskutkujące orzeczeniem o niepełnosprawności), ale także chorób psychicznych, co jest bardzo niepokojącym zjawiskiem, świadczącym o słabej kondycji psychicznej najmłodszych.

Wykres 6. Rodzaje niepełnosprawności a wiek osób uzyskujących orzeczenie o niepełnosprawności w województwie łódzkim w grupie do 16 r.ż. (WZON, 2020⁶⁰).

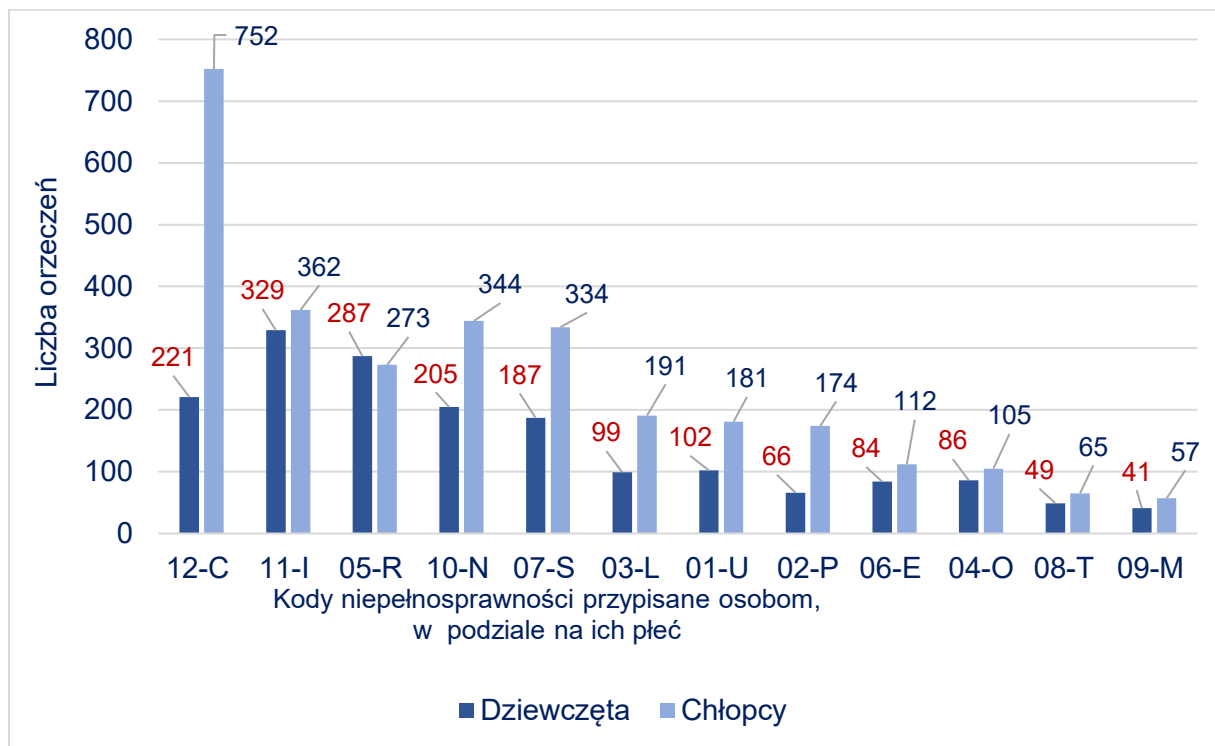
⁵⁹ SIO 2020) System informacji oświatowej, Podgórska-Jachnik D. (2021). Edukacja włączająca w Polsce – raport otwarcia 2020. Raport merytoryczny na zlecenie Ośrodka Rozwoju Edukacji oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki, Warszawa

⁶⁰ WZON (2020). Dane Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności



Jeśli chodzi o widoczne na kolejnym wykresie nr 7 zróżnicowanie względem płci przyczyn niepełnosprawności w wydawanych w roku 2020 orzeczeniach o niepełnosprawności (w odróżnieniu od orzeczeń wydawanych dorosłym, chłopców z niepełnosprawnością jest znacznie więcej, bo 2 950 niż dziewcząt 1 756, co daje odpowiednio 63% i 37%), to w województwie łódzkim widoczna była większa liczba chłopców z niepełnosprawnością we wszystkich kategoriach, poza niepełnosprawnością ruchową (0-5 R). Tylko tam nieznacznie przeważają dziewczęta. Proporcjonalnie zwraca uwagę znacząca przewaga orzeczeń chłopców w grupie 12-C zaburzeń całościowych (aż 77%) oraz 02-P chorób psychicznych (72,5%; przewaga płci odwrotna niż w populacji dorosłych). Nieco tylko niższy, w granicach 63-66%, był udział chłopców w grupie z orzeczeniami z powodu 10-N (chorób neurologicznych), 07-S (chorób układu oddechowego i krążenia), 03-L (zaburzeń głosu, mowy i chorób słuchu) i 01-U (niepełnosprawności intelektualnej) (wykres 7.).

Wykres 7. Rodzaje niepełnosprawności a płeć osób do 16 rż., które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności w woj. łódzkim w roku 2020 ⁶¹.



Edukacja dzieci i młodzieży niepełnosprawnej

Rodzina z osobami z niepełnosprawnością, zwłaszcza z dzieckiem niepełnosprawnym wymaga wsparcia. Wiele z tych działań wspierających stanowi przedmiot pomocy społecznej ⁶². Jednak działania te przenikają się i uzupełniają.

Z raportów badawczych realizowanych na zlecenie ROIS w województwie łódzkim wynika, że ich największym problemem są trudności:

- wynikające ze specyficznych potrzeb dziecka związanych z określonym rodzajem niepełnosprawności;
- związane z dostępem do usług medycznych i rehabilitacji;
- finansowe (ekonomiczno-bytowe);

⁶¹ WZON (2020). Dane Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności

⁶² Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2020, <https://rcpslodz.pl/images/Pobieranie/2020/2020-09-17-ocena-zasobow-pomocy-spoecznej-mt/2020-09-17-ocena-zasobow-pomocy-spoecznej-mt.pdf>, dostęp 20.11.2021 r.

- związane z brakiem lub ograniczoną możliwością zatrudnienia rodziców;
- z mobilnością;
- z ograniczeniem kontaktów i izolacją społeczną;
- edukacyjno-wychowawcze;
- sytuacje kryzysowe, problemy psychologiczne, agresja i przemoc;
- potrzeba wsparcia wychowawczego – jako potrzeba dominująca⁶³.

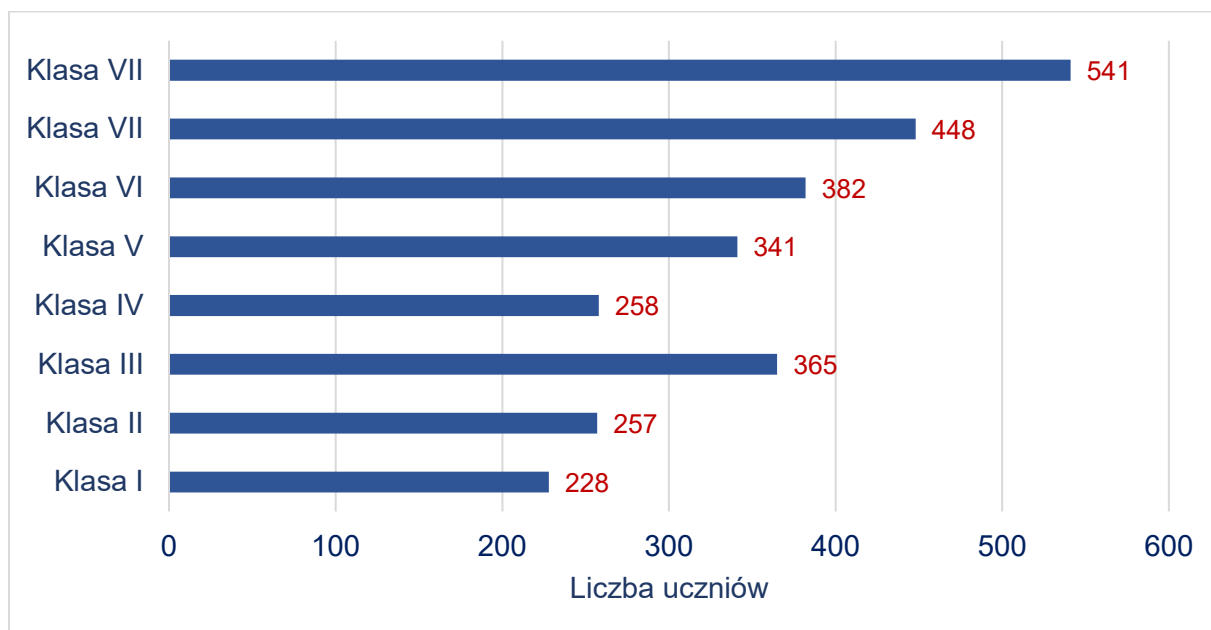
W działaniach wspierających kluczowe znaczenie ma wczesne rozpoznanie problemów i wczesne wspomaganie rozwoju. Silną stroną województwa łódzkiego jest rozwijająca się sieć placówek wczesnego wspomaganie rozwoju i ośrodków wczesnej interwencji, w tym specjalistycznych (np. dla dzieci niewidomych, głuchych, z płodowym zespołem alkoholowym,). Jest ona jednak nieregularna i brakuje standardu oraz wglądu w jakość usług wczesnego wspomaganie rozwoju (zaczynając od inwentaryzacji zespołów w powiatach, populacji dzieci objętych wspomaganie, zakresu i modelu wsparcia).

Z danych oświatowych wynika, że rok szkolny 2020/2021 w województwie łódzkim rozpoczęło 187 775 uczniów (w tym 90 779 dziewcząt), uczących się w 886 szkołach. W wyróżnionych wśród nich 65 szkołach specjalnych (z tego 56 publicznych i 9 niepublicznych) podjęło naukę 2 820 uczniów (w tym 925 dziewcząt). Zatrudnionych było w nich 1 020 nauczycieli. Na wykresie 8 widać wyraźną tendencję do coraz mniejszej liczby uczniów w szkołach specjalnych w województwie łódzkim w poszczególnych rocznikach. Wprawdzie uczniowie z niepełnosprawnością dołączają do szkół specjalnych na różnych etapach kształcenia, jednak zwraca uwagę fakt, że uczniów klas VIII jest obecnie prawie 2,5 razy więcej niż uczniów klas I. Jest to porównywalne z tendencją ogólnopolską⁶⁴. Porównywalny jest też wskaźnik uczniów z niepełnosprawnością uczęszczających do szkół specjalnych – to ok. 40%. Pozostali, czyli większość uczęszcza do szkół/klas integracyjnych lub ogólnodostępnych (w edukacji włączającej).

⁶³ Pyżalski J., Podgórska-Jachnik D. (red.) (2015). Raport końcowy. Badanie potrzeb i satysfakcji z wybranych usług skierowanych do rodzin z dziećmi z orzeczoną niepełnosprawnością w wieku 8-16 lat zrealizowany przez Instytut Medycyny Pracy w Łodzi na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź.

⁶⁴ Oświata i Wychowanie w roku szkolnym 2020-2021, MEiN, 2021

Wykres 8. Liczba uczniów w szkołach podstawowych specjalnych w województwie łódzkim w roku szkolnym 2019/2020



Do szkół specjalnych należą ponadto 33 szkoły przysposabiające do pracy (dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi), gdzie podjęło naukę 706 uczniów (288 dziewcząt). Na rynek pracy weszło w tym czasie 408 absolwentów szkół specjalnych (w tym 141 dziewcząt)⁶⁵. Zwraca uwagę znacznie większy odsetek chłopców w szkołach specjalnych (67,2%), niż chłopców w całej populacji (51,7%).

System uzupełniają ośrodki specjalne: 23 szkolno-wychowawcze (nie ma już w województwie specjalnych ośrodków wychowawczych) oraz 3 rewalidacyjno-wychowawcze dla dzieci i młodzieży z głęboką niepełnosprawnością intelektualną (ta ostatnia grupa nie ma w świetle prawa oświatowego statusu ucznia, co zostało uznane przez Rzecznika Praw Obywatelskich za brak równości w dostępie do edukacji i planowane jest objęcie ich obowiązkiem szkolnym; należy więc liczyć się, że zwiększeniem liczebności uczniów szkół specjalnych o te osoby, które obecnie są podopiecznymi ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych⁶⁵

⁶⁵ Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2020-2021, MEiN 2021

Tabela 2. Ośrodki specjalne na terenie województwa łódzkiego w roku 2020⁶⁶

Rodzaj placówki	Liczba placówek w województwie	Liczba miejsc	Liczba wychowanków
Specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze (SOSW)	23	1 122	487
Ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze (OREW)	3	160	111

Do SOSW w województwie łódzkim uczęszcza obecnie 487 uczniów. Zwraca uwagę fakt wykorzystania jedynie 43,4% liczby istniejących miejsc (w skali kraju 58,8%). Dzieje się to zapewne w związku ze stopniowym przesuwaniem większej liczby uczniów z niepełnosprawnościami do szkół ogólnodostępnych w ramach edukacji włączającej.

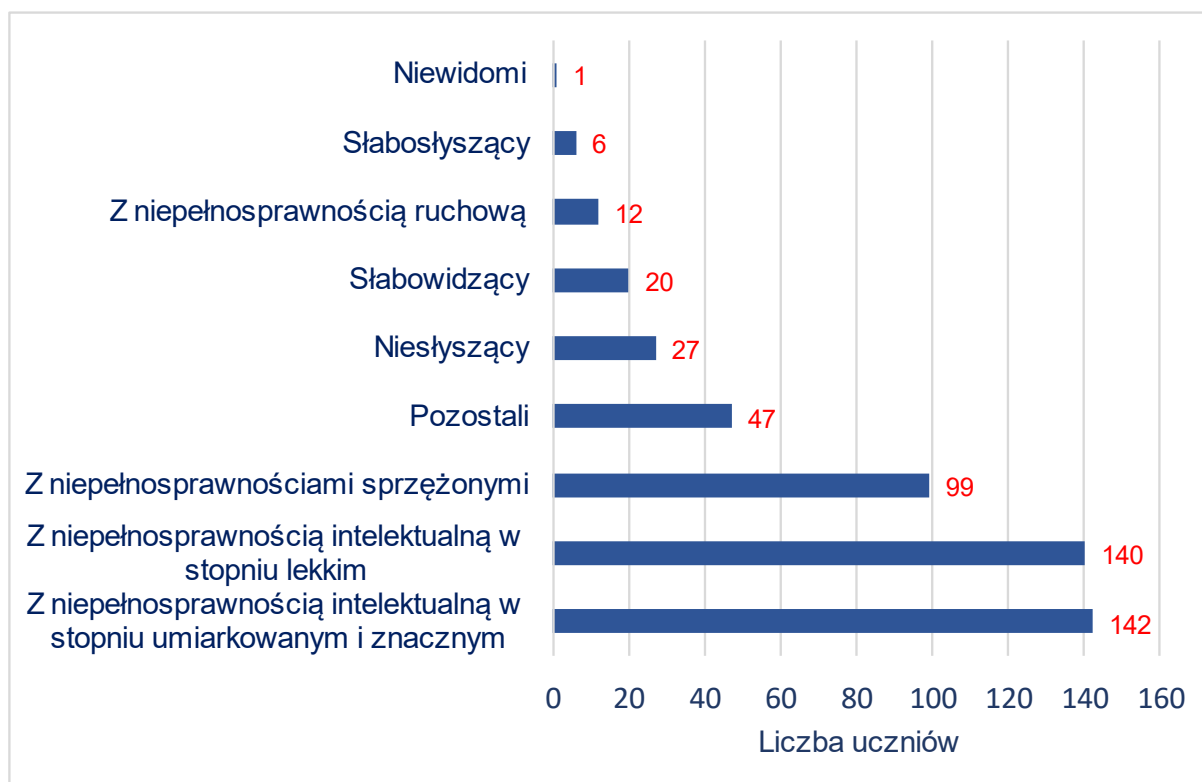
Na wykresie 9 pokazano rodzaje niepełnosprawności uczniów w SOSW w województwie łódzkim. Przeważa w nich niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym i znacznym (142) oraz lekkim (140), jak również niepełnosprawności sprzężone (99). Zwraca uwagę stosunkowo niewielka liczba dzieci z uszkodzonym słuchem (26) i wzrokiem (21), nie oznacza to jednak, że są to już wszyscy uczniowie w specjalistycznych ośrodkach dla uczniów z tymi niepełnosprawnościami sensorycznymi na terenie województwa łódzkiego. Coraz więcej w nich bowiem uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, ośrodki poszerzają swój zakres działania (np. SOSW nr 4 w Łodzi z ośrodka dla dzieci niesłyszących przekształcił się w ośrodek dla dzieci niesłyszących i słabosłyszących, a obecnie także dla dzieci z afazją). Ośrodki realizują dodatkowe działania z zakresu wczesnego wspomaganie, programu „Za życiem” (podejmują funkcje Wiodących Ośrodków Koordynacyjno-Rehabilitacyjno-Opiekuńczych) i inne. Z kolei może też zastanawiać duża liczba uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną w SOSW, jednak należy pamiętać, że są to placówki opieki całkowitej i odpowiadają

⁶⁶ Oświata i Wychowanie w roku szkolnym 2020-2021

także na inne potrzeby wychowanków. Są tam np. także dzieci i młodzież kierowane przez Sąd Rodzinny i Nieletnich ze względów wychowawczych lub społecznych.

Pod względem liczby utrzymywanych SOSW łódzkie jest na poziomie przeciętnym: na 6. miejscu w Polsce pod względem liczby tych placówek, na 8. miejscu pod względem liczby uczących się tam uczniów. Średnia liczba uczniów w SOSW wynosi 21 uczniów, przy 29 w Polsce. W OREW-ach, do których uczęszcza obecnie 111 osób miejsca wykorzystane są w 69,4%. Średnio na jeden ośrodek przypada 37 osób (w Polsce 34,9%).

Wykres 9. Uczniowie w SOSW w województwie łódzkim w roku 2020⁶⁷ według rodzajów niepełnosprawności⁶⁸



Zmniejszanie się populacji uczniów w szkołach i ośrodkach specjalnych jest naturalnym skutkiem wdrażania edukacji włączającej. Mimo tego placówki te stanowią ważną część systemu inkluzyjnego. Edukacja włączająca powinna opierać

⁶⁷ GUS (2021) Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2020/2021

⁶⁸ N=479; Uwaga: dane na schemacie nie sumują się do 479: w podziale według rodzaju niepełnosprawności jedna osoba może być wykazana kilkakrotnie, gdyż może mieć orzeczonych kilka niepełnosprawności, które nie muszą spełniać kryterium niepełnosprawności sprzężonych

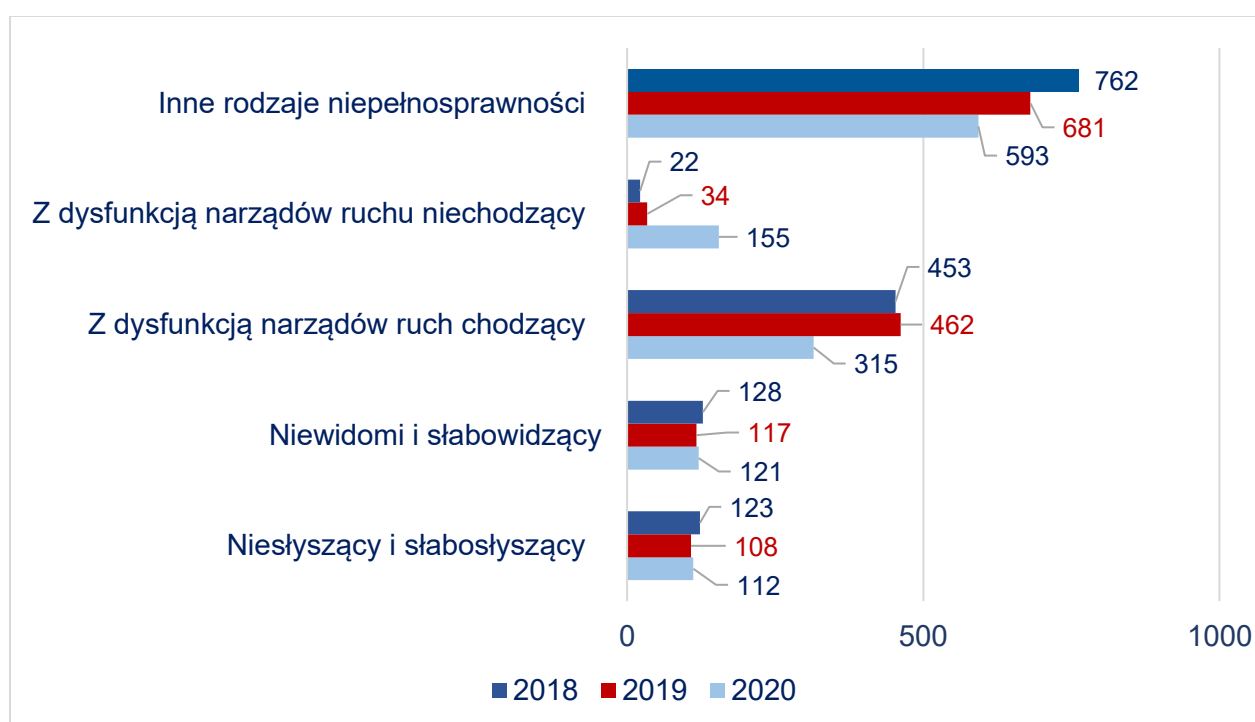
się na prawach i wyborach. Zachowanie placówek specjalistycznych poszerza realną przestrzeń wyborów rodziców optymalnej drogi edukacyjnej ich dzieci. Odgrywają bardzo ważną rolę dla uczniów ze szczególnie złożonymi potrzebami. Mogą także stanowić specjalistyczne wsparcie dla szkół realizujących edukację włączającą (SCWEW⁶⁹). Docelowo MEiN zapowiada utworzenie SCWEW w każdym powiecie. Dlatego ważne jest zachowanie i rozwijanie istniejących zasobów szkół i ośrodków specjalnych. Wspieranie rozwoju edukacji włączającej, w tym także pośrednio poprzez istniejące już zasoby szkół specjalnych jest w najbliższych latach jednym z kluczowych zadań województwa na rzecz dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami.

W obszarze edukacji osób niepełnosprawnych istotna jest także edukacja na poziomie wyższym. Miasto Łódź jest dużym ośrodkiem akademickim, a wyższe uczelnie publiczne i niepubliczne lub ich filie zlokalizowane są także w innych miastach regionu. Młodzież z niepełnosprawnościami korzysta także z możliwości zdobycia wyższego wykształcenia. W ostatnich trzech latach liczba studentów z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim malała: 1 488 w roku 2018 (dane na koniec roku akademickiego, a więc za rok 2017/2018), 1 402 w roku 2019 oraz 1 296 w roku 2020. W jakimś stopniu jest to pochodna ogólnego spadku liczby osób studiujących. Maleje także liczba absolwentów z niepełnosprawnościami, odpowiednio: 432, 417, 372, ale i tak co roku jest to ok. 400 nowych wykształconych osób z niepełnosprawnościami wchodzących na rynek pracy. Do tego statystyki wskazują na 19 doktorantów w województwie łódzkim, pobierających stypendia z tytułu niepełnosprawności. To pozytywne informacje, gdyż wyższe wykształcenie jest czynnikiem podnoszącym szanse osób z niepełnosprawnością na rynku pracy (choć jej nie gwarantuje). Wykres 10 przedstawia liczbę studentów z różnymi niepełnosprawnościami w trzech omawianych latach w naszym województwie. Wśród rodzajów niepełnosprawności objętych statystyką (niewyróżnione zostały w jedną najliczniejszą kategorię „inne”), dominują zdecydowanie osoby z niepełnosprawnością ruchową chodzące – najmniej jest osób

⁶⁹ Wiedza Edukacja Rozwój, Oś priorytetowa 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Pilotażowe wdrożenie modelu Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW)

z niepełnosprawnością ruchową niechodzących. Jednak, co ciekawe ta ostatnia to jedyna grupa, w której odnotowano w minionym roku wzrost liczby studiujących, i to skokowy: z 34 do 155. Prawdopodobnie pozostaje to w związku z uruchomieniem we wrześniu 2019 r. programu MRiPS "Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej", świadczy też jednak o dużej gotowości tych osób do podjęcia studiów. Liczba osób z uszkodzonym wzrokiem i słuchem utrzymuje się na stałym i porównywalnym poziomie - w obu grupach niepełnosprawności jest to rocznie ok. 110-120 osób.

Wykres 10. Liczba studentów z różnymi niepełnosprawnościami w województwie łódzkim w latach 2018-2020⁷⁰



Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych

Zatrudnienie jest kluczowym wskaźnikiem efektów rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami, wyznacza także poziom życia ich i ich rodzin. Ludność aktywna zawodowo w III kwartale 2020 r. stanowiła 56,0%, w IV – 57,1% ogółu

⁷⁰ GUS Informacje o uczelniach działających w roku akademickim 2018/19 zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkoly-wyzsze-i-ich-finanse-w-2018-roku,2,15.html>, dostęp 25.11.2021 r.; GUS Podstawowe informacje o uczelniach działających w roku akademickim 2019/20 zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-i-jego-finanse-w-2019-roku,2,16.html>,

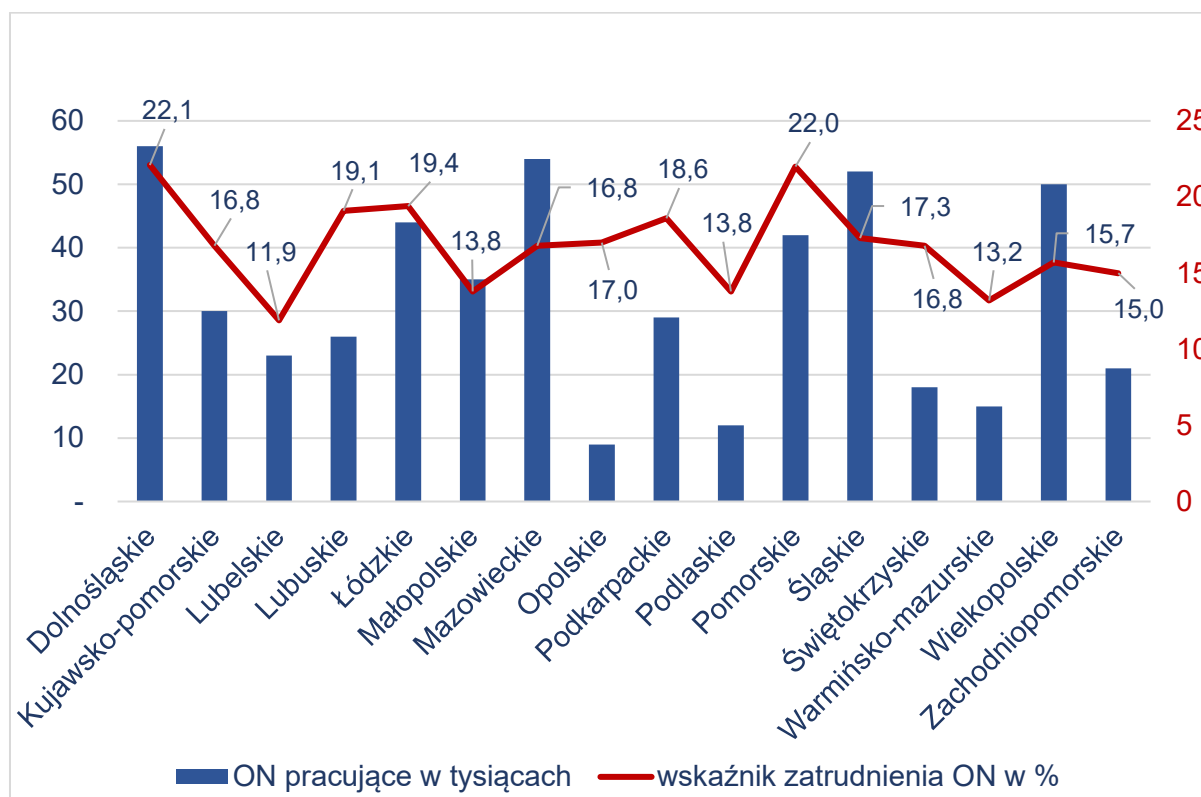
ludności województwa łódzkiego w wieku 15 lat i więcej. Wzrost liczby osób pracujących oraz spadek liczby zawodowo biernych wpływa na zmniejszenie się wskaźnika obciążenia ekonomicznego w województwie, mimo wzrostu liczby bezrobotnych⁷¹. Ludność aktywna zawodowo w IV kwartale 2020 r. stanowiła 57,1% ogółu ludności województwa łódzkiego w wieku 15 lat i więcej. Choroba oraz niepełnosprawność 9,8% osób biernych zawodowo są zapewne głównymi przyczynami nieposzukiwania pracy. Liczba tych osób (84 000 osób) spadła w 2020 r. w ujęciu rocznym o 16% w porównaniu z rokiem poprzednim.

Z analiz WUP w Łodzi wynika, że od 2011 do roku 2019 na rynku pracy w województwie utrzymywał się względnie stały wskaźnik zatrudnienia powyżej średniej krajowej. Rok 2019 przyniósł nieznaczne obniżenie tego wskaźnika (54%) względem lat 2017 (54,7%) i 2018 (55,1%) i niewielki spadek poniżej średniej krajowej⁷². Nie można wykluczyć, że to chwilowa zmiana mieszcząca się w marginesie zwykłych cyklicznych wahań, a także trudny do oszacowania wpływ pandemii Covid-19. Osoby z niepełnosprawnościami były także beneficjentami tych pozytywnych tendencji do roku 2019. W końcu 2020 r. w województwie pozostawało 5 666 osób z niepełnosprawnościami deklarujących potrzebę zatrudnienia (o 456 mniej niż w roku 2019), w tym 4 694 ze statusem bezrobotnego oraz 972 zarejestrowane jako poszukujące pracy. Były to najczęściej osoby zamieszkałe w mieście, powyżej 50 rż., w większości przypadków już poprzednio pracujące, ale także osoby bez kwalifikacji zawodowych. Roczny napływ niepełnosprawnych w roku 2020 wyniósł 5 809, co oznacza znaczący spadek o 29,2% w stosunku do roku poprzedniego. Odpływ dotyczył 6 261 osób niepełnosprawnych (bezrobotnych i poszukujących pracy), z czego blisko 40% spowodowane było podjęciem pracy, głównie niesubsydiowanej (jak w przypadku ogółu osób bezrobotnych).

⁷¹ Aktywność Ekonomiczna Ludności w województwie łódzkim. 31.12.2020, 31.03.2021

⁷² WUP (2020). Rynek Pracy w woj. łódzkim w 2020 roku, kwiecień 2021, <https://wuplodz.praca.gov.pl/documents/58203/4894876/Rynek%20Pracy%20w%20woj.%20C5%82%C3%B3dzkim%20w%202020%20roku.pdf/a39928cf-3a23-43e6-8a08-f1ee26b67b54?t=1625571948237> , dostęp 25.11.2021 r.

Wykres 11. Pracujące ON w wieku 16 lat i więcej, wg województw w roku 2020. Wskaźniki procentowe zatrudnienia osób z niepełnosprawnością w Polsce w roku 2020⁷³



Województwo łódzkie wykazuje się stosunkowo wysokimi wskaźnikami zatrudnienia osób z niepełnosprawnością na tle danych krajowych. W regionie wskaźnik ten w roku 2020 wynosił 19,4% (ponad 44 000 osób), przewyższając wskaźnik ogólnopolski, który wynosił 17%. Sytuuje od kilku lat województwo łódzkie dość stabilnie na wysokim trzecim miejscu w Polsce (wykres 11). Ponadto oznacza to także wzrost wskaźnika zatrudnienia w roku 2020 w stosunku do roku 2017 r. Najwyższe wskaźniki były w województwie dolnośląskim pomorskim ok. 22 %, a najniższy 13,2% – w warmińsko-mazurskim. Nieco wyższe wskaźniki aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami odzwierciedlają w podobny sposób wysoką pozycję województwa łódzkiego w kraju. Można dodać, że na nasze województwo przypada 10,36 % spośród wszystkich Polaków z niepełnosprawnością poszukujących pracy⁷⁴.

⁷³ Dane na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności BAEL, IV kw. 2020

⁷⁴ Dane na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności BAEL, IV kw. 2020

Znacząco maleje w województwie łódzkim liczba osób niepełnosprawnych bezrobotnych i osób niepełnosprawnych poszukujących pracy, co nie wydaje się jedynie spowodowane zmniejszeniem się populacji osób z niepełnosprawnością: o ile spadek liczby osób z niepełnosprawnością w województwie z roku 2019 w porównaniu z 2020 wyniósł 0,57%, o tyle spadek liczby osób z niepełnosprawnością bezrobotnych lub poszukujących pracy wyniósł w tym czasie 6,82%⁷⁵. Sytuacja ta jest jednak zróżnicowana w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego. Tabela nr 3 przedstawia zestawienie najważniejszych informacji o osobach z niepełnosprawnością bezrobotnych i poszukujących pracy oraz wolnych miejscach pracy w poszczególnych powiatach. W roku 2020 w województwie łódzkim były 4 694 osoby z niepełnosprawnością bezrobotne (w tym 2 021 kobiet) oraz 972 osoby z niepełnosprawnością poszukujące pracy (w tym 355 kobiet).

Tabela 3. Osoby niepełnosprawne bezrobotne i poszukujące pracy oraz wolne miejsca pracy dla osób niepełnosprawnych w powiatach województwa łódzkiego⁷⁶ w roku 2020⁷⁷.

Powiat	ON bezrobotne (w tym na wsi - wartości liczbowe w nawiasach)			ON poszukujące pracy (w tym na wsi – wartości liczbowe w nawiasach)			Wolne miejsca pracy i aktywizacji zawodowej ON		
	Ogółem	Stopień znaczny lub umiarkowany	Ze schorzeniami specjalnymi	Ogółem	Stopień znaczny lub umiarkowany	Ze schorzeniami specjalnymi	Zgłoszone w roku 2020	Na koniec roku 2020	Niewykorzystane dłużej niż 30 dni

⁷⁵ Na podstawie danych uzyskanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych za 2019 r. i za 2020 r. Załączniki do uchwały Zarządu PFRON w sprawie podziału środków finansowych Funduszu na 2019 rok i 2020 r. na realizację zadań określonych w ustawie o rehabilitacji

⁷⁶ opracowanie D. Podgórska- Jachnik 2021 r. na podstawie danych WUP w Łodzi, 2021

⁷⁷ WZON (2020). Dane Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności

bełchatowski	230 (91)	106 (44)	59 (19)	94 (43)	91 (42)	31 (15)	26	1	0
brzeziński	40 (11)	11 (1)	17 (4)	71 (45)	69 (43)	31 (25)	6	4	2
kutnowski	210 (76)	108 (35)	61 (20)	42 (8)	36 (6)	16 (91)	39	6	0
łaski	97 (70)	25 (17)	37 (24)	3 (0)	3 (0)	0 (0)	7	2	2
łęczycki	80 (45)	25 (15)	24 (14)	11 (5)	8 (3)	3 (2)	39	28	28
łowicki	102 (44)	16 (7)	35 (16)	7 (3)	4 (1)	3 (1)	7	3	0
łódzki wschodni	128 (70)	32 (17)	26 (13)	12 (9)	9 (7)	2 (1)	123	15	15
opoczyński	174 (124)	100 (65)	66 (49)	46 (24)	40 (21)	22 (10)	13	3	0
pabianicki	285 (59)	72 (12)	109 (33)	109 (12)	97 (9)	44 (6)	59	13	6
pajęczański	72 (49)	24 (17)	13 (8)	7 (3)	6 (2)	3 (1)	8	2	2
piotrkowski	125 (110)	53 (46)	35 (33)	45 (37)	38 (33)	15 (14)	27	10	0
poddębicki	62 (35)	19 (10)	22 (15)	14 (8)	12 (8)	6 (3)	13	9	5
radomszczański	142 (58)	76 (37)	28 (14)	10 (3)	8 (3)	5 (1)	15	0	0

rawski	52 (22)	16 (7)	22 (8)	21 (12)	20 (11)	8 (6)	14	5	1
sieradzki	179 (81)	68 (31)	68 (32)	25 (10)	22 (9)	14 (5)	23	1	1
skierniewicki	40 (40)	10 (10)	9 (9)	7 (7)	7 (7)	1 (1)	10	10	10
tomaszowski	261 (94)	130 (48)	62 (18)	32 (12)	26 (10)	5 (2)	37	4	0
wieluński	113 (68)	63 (31)	37 (24)	21 (10)	17 (9)	7 (4)	12	5	0
wieruszowski	51 (37)	16 (10)	12 (8)	23 (17)	22 (16)	9 (5)	7	0	0
zduńskowolski	172 (47)	55 (14)	77 (19)	4 (1)	2 (1)	3 (1)	12	5	0
zgierski	275 (46)	85 (18)	76 (13)	63 (8)	59 (8)	24 (2)	55	2	0
m. Łódź	1 528 (0)	328 (0)	535 (0)	223 (0)	170 (0)	98 (0)	286	38	2
m. Piotrków Trybunalski	195 (0)	73 (0)	71 (0)	68 (0)	58 (0)	26 (0)	33	4	2
m. Skierniewice	81 (0)	17 (0)	19 (0)	14 (0)	12 (0)	6 (0)	14	0	0
Razem:	4694 (1 277)	1528 (492)	1520 (393)	972 (277)	836 (249)	382 (106)	885	170	76

Z dalszej analizy danych w tabeli 2 wynika, że ok. 1/3 bezrobotnych osób z niepełnosprawnością stanowią osoby ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, podobnie 1/3 to osoby z tzw. specjalnymi schorzeniami, a więc takie, które mają szczególne trudności z zatrudnieniem. Wśród poszukujących pracy

osoby ze schorzeniami specjalnymi mają podobny udział, natomiast zdecydowaną większość z nich, bo 86% stanowią osoby z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym i znacznym. Wskazuje to na długotrwałość pozostawania bez pracy tej grupy osób. Jeśli chodzi o zróżnicowanie powiatowe, to największe wyzwanie musi podjąć miasto Łódź (blisko 1/3 bezrobotnych osób z niepełnosprawnością i blisko 1/4 poszukujących pracy). Jednak stosunkowo dużo tych osób jest także w powiecie bełchatowskim, pabianickim, zgierskim i kutnowskim. Najmniej w brzezińskim, poddębickim, rawskim, skierniewickim i wierszowskim. Choć nie tylko ogólna liczba stanowi problem. Np. w powiecie skierniewickim, choć osób tych jest niewiele (40), to wszystkie mieszkają na wsi, co także utrudnia dostęp do możliwości zatrudnienia.

Różna jest aktywność powiatów w pozyskiwaniu miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnością – w zestawieniu dominują m. Łódź i powiat łódzki wschodni, ale także pabianicki i zgierski, co pokazuje przede wszystkim duże możliwości aglomeracji. Jednak i w oddaleniu od niej nie brak powiatów, które osiągnęły stosunkowo wysoką skuteczność w tym zakresie (kutnowski, łęczycki, tomaszowski, piotrkowski wraz z Piotrkowem Trybunalskim). W zestawieniu zwraca jeszcze uwagę zakres niewykorzystania pozyskanych miejsc (zwłaszcza w powiecie łęczyckim i skierniewickim), natomiast trudno przesądzać dlaczego tak się stało (nie można wykluczyć wpływu pandemii). Istotne, by powiaty same dokonały analizy istniejących potrzeb i możliwości, by lepiej zarządzać posiadanym w tym zakresie kapitałem.

Zmienia się sytuacja w systemie aktywizacji i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych w województwie.

System aktywizacji i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim

Podstawą polskiego systemu rehabilitacji⁷⁸ społeczno-zawodowej⁷⁹ są rozwiązania, mechanizmy i instytucje wynikające z ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁸⁰. Ustawa reguluje m.in. kwestie: orzekania o niepełnosprawności, określenia definicji i zakresu rehabilitacji, uprawnień osób niepełnosprawnych, szczególnych obowiązków i uprawnień pracodawców w związku z zatrudnianiem osób niepełnosprawnych, funkcjonowania zakładów pracy chronionej i zakładów aktywności zawodowej, zadań województw i zadań powiatów oraz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz powoływanie i funkcjonowanie wojewódzkich i powiatowych rad ds. osób niepełnosprawnych. Ustawa obejmuje bardzo szeroki i zróżnicowany zakres regulacji, z którego wynika między innymi wskazanie głównych źródeł finansowania działań na rzecz rehabilitacji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnością (w tym, składki na PFRON pracodawców niezatrudniających osób niepełnosprawnych⁸¹) i dotacje z budżetu państwa oraz inne dotacje i subwencje⁸². Środki PFRON stanowią główne źródło finansowania dopłat do wynagrodzeń pracowników niepełnosprawnych oraz innych działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu i wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych.

⁷⁸ Art. 7.1 ustawy - rehabilitacja osób niepełnosprawnych oznacza zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia, przy

aktywnym uczestnictwie tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej.

⁷⁹ Art. 8.1 Rehabilitacja zawodowa ma na celu ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego przez umożliwienie jej korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy.

⁸⁰ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776)

⁸¹ Art. 46 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776)

⁸² Art. 46 pkt 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776)

Formy aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych

Podstawowe formy aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnością to:

- warsztat terapii zajęciowej (WTZ);
- zakład aktywności zawodowej (ZAZ);
- zakład pracy chronionej (ZPCh);
- środowiskowy dom samopomocy (ŚDS);
- centrum integracji społecznej (CIS);
- klub integracji społecznej (KIS);
- turnus rehabilitacyjny.

Tabela 4. Instytucje/organizacje stanowiące podstawowe elementy systemu rehabilitacji i reintegracji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnościami⁸³

Ustawa	Jednostki powołane/wyznaczone do zadań związanych z reintegracją i rehabilitacją społeczno-zawodową ON
Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ warsztaty terapii zajęciowej ▪ zakłady pracy chronionej ▪ zakłady aktywności zawodowej ▪ Organizatorzy turnusów rehabilitacyjnych
Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej	ośrodki wsparcia: <ul style="list-style-type: none"> ▪ środowiskowe domy samopomocy ▪ kluby samopomocy
Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym	<ul style="list-style-type: none"> ▪ centra integracji społecznej ▪ kluby integracji społecznej

⁸³ Cyt. za Reintegracja i rehabilitacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim, Raport końcowy, 2021, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, niepublikowane

<p>Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ spółdzielnie socjalne ▪ powiatowe urzędy pracy ▪ centra informacji i planowania kariery zawodowej WUP ▪ akademickie biura karier ▪ organizacje pozarządowe i inne instytucje rynku pracy
---	--

Warsztat terapii zajęciowej (WTZ)⁸⁴ – wyodrębniona organizacyjnie i finansowo placówka stwarzająca osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

Zakłady aktywności zawodowej (ZAZ)⁸⁵ – stanowi jednostkę wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo, która zapewnia zatrudnienie osobom niepełnosprawnym ze znacznym stopniem niepełnosprawności oraz osobom z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną. Zakłady te mają status prawny nadawany przez Wojewodę.

Zakład pracy chronionej (ZPCh)⁸⁶ jest przedsiębiorstwem przystosowanym do zatrudniania osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności (ustawa określa wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych). W podmiotach tych musi być zapewniona doraźna i specjalistyczna opieka medyczna, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne, te ostatnie realizowane m.in. w ramach indywidualnych programów rehabilitacyjnych - IPR). Zakłady te mają status prawny nadawany przez Wojewodę.

Turnus rehabilitacyjny⁸⁷ jest zorganizowaną formą aktywnej rehabilitacji, połączoną z elementami wypoczynku, a jego celem jest ogólna poprawa psychofizyczna

⁸⁴ Art. 10a.1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776)

⁸⁵ Art. 29.1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776)

⁸⁶ Art. 28.1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776)

⁸⁷ Art. 10c.1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776)

sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, między innymi przez nawiązywanie i rozwijanie kontaktów społecznych, realizację i rozwijanie zainteresowań, a także przez udział w innych zajęciach przewidzianych programem turnusu. Turnusy mogą mieć różny charakter, co określa program opracowany przez jednostkę o statusie organizatora (wpis na listę Wojewody). Możliwe są następujące rodzaje turnusów prowadzonych w formie stacjonarnej lub niestacjonarnej:

Zajęcia klubowe⁸⁸ – jest to zorganizowana forma rehabilitacji mającą na celu wspieranie osób niepełnosprawnych w utrzymaniu samodzielności i niezależności w życiu społecznym i zawodowym. Zajęcia klubowe mogą obejmować aktywne formy wspierania osoby niepełnosprawnej w podjęciu lub utrzymaniu zatrudnienia. Osoba niepełnosprawna może kontynuować zajęcia klubowe bez względu na utratę lub zmianę zatrudnienia.

Środowiskowe domy samopomocy (ŚDS)⁸⁹ są to ośrodkami wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej. ŚDS świadczy usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym.

Centrum Integracji Społecznej (CIS)⁹⁰ - realizuje reintegrację zawodową i społeczną⁹¹ przez m.in. takie usługi jak: kształcenie umiejętności pozwalających

⁸⁸ Art. 10g ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776)

⁸⁹ Art. 51a.1. ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2268, 2270, z 2022 r. poz. 1, 66)

⁹⁰ Art. 3.1. ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 176, z 2022 r. poz. 21).

⁹¹ Reintegracja społeczna oznacza to działania, w tym również o charakterze samopomocowym, mające na celu odbudowanie i podtrzymanie u osoby uczestniczącej w zajęciach w centrum integracji społecznej, klubie integracji społecznej lub zatrudnionej u pracodawcy, umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu,

na pełnienie ról społecznych i osiąganie pozycji społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu, nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych czy też naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą. Status Centrum nadaje Wojewoda.

Kluby integracji społecznej⁹² - w klubach integracji społecznej można organizować w szczególności działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy na czas określony, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy u pracodawców, wykonywania usług na podstawie umów cywilnoprawnych oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia lub podjęcia działalności w formie spółdzielni socjalnej a także działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych

Sytuacja w systemie aktywizacji i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim

Znacząco zmalała liczba zakładów pracy chronionej (ZPCh). Jeszcze w roku 2011 było ich 151, w końcu 2018 r. było 70, a w 2021 już tylko 59, z czego w samej Łodzi 27. Zaczęły natomiast powstawać ZAZ-y: pierwszy powstał w roku 2008, obecnie jest ich już 8 (z tego 4 w Łodzi). Liczba WTZ-ów wynosi obecnie 41, w tym w Łodzi 9.

W województwie funkcjonuje 78 spółdzielni socjalnych: 46 w Łodzi i 32 poza nią. Istnieją także dwa centra integracji społecznej (w Łodzi i Radomsku) oraz dwa kluby integracji społecznej (także 7 w Łodzi i w Radomsku). 30 podmiotów ma status wojewódzkich organizatorów turnusów rehabilitacyjnych⁹³:

Zgodnie z danymi Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, w 2020 roku w zakładach pracy chronionej w województwie łódzkim zatrudnionych

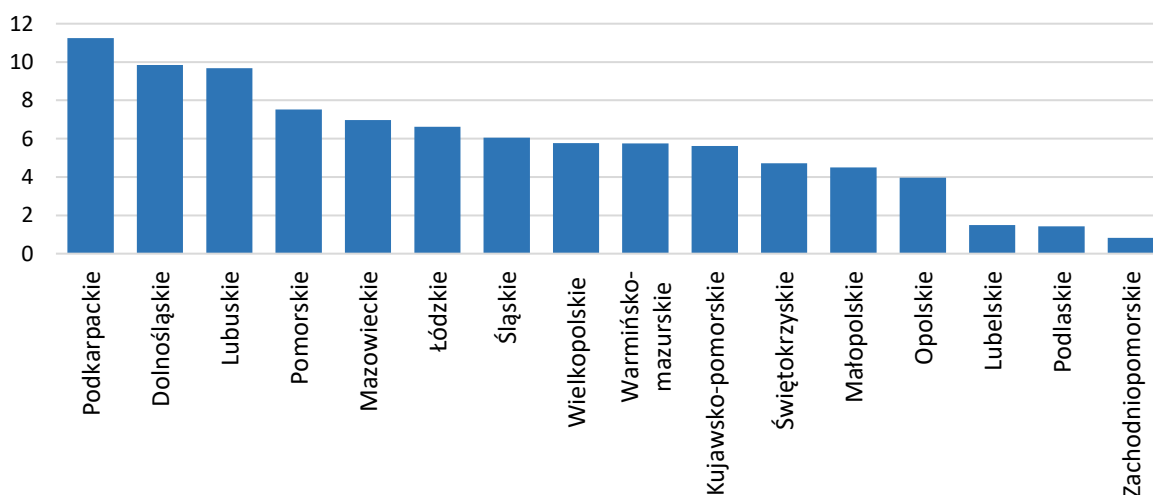
Art. 2 pkt 4 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 176, z 2022 r. poz. 21)

⁹² Art. 18.1.2. ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 176, z 2022 r. poz. 21).

⁹³ Centralna Baza Danych Ośrodków i Organizatorów Turnusów dla Osób Niepełnosprawnych www.ebon.mps.gov.pl

było około 7,3 tys. osób z niepełnosprawnością⁹⁴. Oznacza to, że w przeliczeniu na 1 tys. pracujących ogółem w województwie przypadało około 7 osób z niepełnosprawnością zatrudnionych w ZPCh (tyle samo, co w województwie mazowieckim). Najwięcej ON zatrudnionych w zakładach pracy chronionej w przeliczeniu na 1 tys. wszystkich pracujących odnotowano w województwie podkarpackim (11) oraz dolnośląskim i lubuskim (10), zaś najmniej – w województwie zachodniopomorskim, podlaskim i lubelskim (średnio 1 osoba na 1 tys. pracowników).

Wykres 12. Liczba osób z niepełnosprawnością zatrudnionych w ZPCh w przeliczeniu na 1 tys. pracujących ogółem w województwach w 2020 roku⁹⁵



Zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami w ZPCh w województwie łódzkim dotyczy głównie osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, rzadziej ze znacznym i lekkim⁹⁶ (wykres 12). Obejmuje także osoby ze schorzeniami specjalnymi. Podobnie wygląda sytuacja w innych województwach.

⁹⁴ Dane od wojewodów dotyczące zakładów pracy chronionej i stanu zatrudnienia - źródło: sprawozdania wojewodów INF-ZPCh ZAZ w II półroczu 2020r, Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych <https://niepełnosprawni.gov.pl/p,84,dane-dotyczace-zakladow-pracy-chronionej>

⁹⁵ Cyt. za Reintegracja i rehabilitacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim, Raport końcowy, 2021, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, niepublikowane

⁹⁶ Dane od wojewodów dotyczące zakładów pracy chronionej i stanu zatrudnienia - źródło: sprawozdania wojewodów INF-ZPCh ZAZ za I półrocze 2021 r, Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw

Na podstawie danych z PFRON, odnotowano, pomimo opisanego wcześniej stopniowego spadku liczby osób z niepełnosprawnościami w województwie (w tym osób w wieku od 15 roku życia), wzrost liczby osób zatrudnionych w ZAZ-ach oraz nieznaczny wzrost liczby uczestników WTZ. Znacząco maleje natomiast liczba osób z niepełnosprawnością, które są bezrobotne oraz tych, które poszukują pracy, co nie wydaje się spowodowane jedynie zmniejszeniem się populacji ON (tabela 5).

Tabela 5. Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim w latach 2018-2021 w statystykach PFRON⁹⁷

Kryterium klasyfikacji	2018	2019	2020	2021
Liczba osób z niepełnosprawnością zatrudnionych w ZAZ	203	221	226	282
Liczba uczestników WTZ	1 498	1 508	1 518	1 540
Liczba osób z niepełnosprawnością bezrobotnych i poszukujących pracy	7 264	6 534	6 088	5 722

Źródło: opracowano na podstawie danych z PFRON za lata 2018-2020

Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl/p,84,dane-dotyczace-zakladow-pracy-chronionej>, dostęp 26.01.2022 r.

⁹⁷ Na podstawie danych uzyskanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych za 2018-2021 r. Załączniki do uchwały Zarządu PFRON w sprawie podziału środków finansowych Funduszu na 2019 rok na realizację zadań określonych w ustawie o rehabilitacji

Analiza SWOT

W oparciu o przedstawioną diagnozę i wyniki konsultacji społecznych z podmiotami realizującymi działania na rzecz osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim, opracowano analizę SWOT, uwzględnioną przy wyznaczaniu kierunków działań w Programie.

Mocne strony:

- doświadczenie z zakresu różnorodnych rozwiązań na rzecz otoczenia i rozwiązywania problemów ON
- dobre zaplecze instytucjonalne i pozainstytucjonalne na obszarach miejskich
- różnorodność podmiotów oraz szerokie spektrum działań i doświadczeń w zakresie aktywizacji, zatrudnienia i rehabilitacji ON
- aktywnie działające organizacje pozarządowe na rzecz ON, ich współpraca i działania ponadlokalne
- wysokie w skali kraju wskaźniki aktywności zawodowej i zatrudnienia ON
- chętnie zatrudnianie ON przez przedsiębiorców w przypadku możliwości dofinansowań
- zaangażowanie środowiska oświatowego w rozwój edukacji włączającej, w tym pierwsze specjalistyczne centrum wspierające edukację włączającą
- wzrost liczby młodych i wykształconych ON
- upowszechnienie wsparcia uczelni dla studentów z niepełnosprawnościami
- potencjał środowiska akademickiego
- podejmowanie działań na rzecz promowania dostępności, w tym opracowanie i upowszechnianie narzędzi do oceny dostępności obiektów
- intensywna przebudowa miast połączona ze zwiększaniem dostępności i kompleksowym rozwojem usług społecznych
- dostrzeżenie potrzeb ON i chorych wśród osób w kryzysie bezdomności oraz nowa forma schronisk z usługami opiekuńczymi

Słabe strony:

- duże zróżnicowanie świadomości ON na temat przysługujących im praw
- znacząca liczba ON z niskim poziomem wykształcenia, brakiem kwalifikacji zawodowych oraz kompetencjami niedostosowanymi do potrzeb rynku pracy
- niska aktywność zawodowa i społeczna ON, w szczególności na terenach wiejskich
- sektorowość i niespójność działań na rzecz ON
- trudna sytuacja finansowa ON i wysokie koszty płatnych usług, także opiekuńczych
- występowanie barier funkcjonalnych i społecznych
- niska świadomość społeczna dotycząca sytuacji ON
- zróżnicowane terytorialnie zasoby kapitału społecznego i ludzkiego
- wewnątrzregionalne zróżnicowanie w dostępie do usług medycznych, rehabilitacyjnych, pomocy społecznej oraz usług transportowych
- niewystarczający udział środków własnych samorządów terytorialnych do zaangażowania na realizację zadań w zakresie wsparcia ON
- niska wysokość środków finansowych na rehabilitację zawodową i społeczną ON w stosunku do potrzeb
- zróżnicowanie terytorialne wykorzystania środków unijnych przez podmioty działające na rzecz ON
- jedne z najniższych w kraju wskaźników świadczących o zdrowiu mieszkańców, w tym długości życia oraz oczekiwanego trwania życia bez niepełnosprawności
- przedwczesna względem wieku utrata sprawności mieszkańców regionu
- duża skala zaburzeń psychicznych w różnych grupach wiekowych oraz niezaspokojone potrzeby wsparcia w kryzysie, zwłaszcza ON
- duża liczba dzieci i młodzieży z zaburzeniami rozwojowymi
- brak rozpoznania potrzeb związanych z niepełnosprawnością wśród migrantów oraz bariery w diagnozie, szczególnie dla celów edukacyjnych

Szanse:

- zwiększenie potencjału kapitału ludzkiego i społecznego w województwie
- rozwój zarządzania strategicznego w gminach z uwzględnieniem lokalnej diagnozy realnych potrzeb ON
- rozwój technologii, innowacji społecznych i usług dla ON
- zmiany, ujednoczenie i uregulowanie systemu orzecznictwa
- dostępność przestrzeni publicznej i prywatnej dla wszystkich, w tym ON
- szerszy zakres i dostęp do informacji oraz efektywna komunikacja społeczna
- aktywne zaangażowanie środowiska, w tym ON, we współpracę, konsultacje społeczne i rzecznictwo własne
- realizacja kompleksowego i spersonalizowanego wsparcia i rehabilitacji ON
- rozwój wczesnej diagnostyki i wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci
- rozwój systemu wsparcia osób niepełnosprawnych i ich rodzin
- wydłużenie życia i poprawa stanu zdrowia mieszkańców województwa
- wzrost poziomu wykształcenia, kompetencji i kwalifikacji ON
- wyższy poziom integracji społecznej przy wysokiej jakości edukacji włączającej
- rozwój specjalistycznych podmiotów wspierających edukację włączającą
- subsydiowane zatrudnienie osób niepełnosprawnych
- zmiana świadomości społecznej, w tym pracodawców, w zakresie rozumienia potrzeb i dostrzegania potencjału osób niepełnosprawnych
- zwiększenie aktywności zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych
- racjonalizacja istniejących i wykorzystanie nowych środowiskowych zasobów wsparcia ON i ich otoczenia
- współpraca na rzecz ON instytucji, samorządów terytorialnych, organizacji pozarządowych, wyższych uczelni i innych podmiotów
- rozwój ekonomii społecznej i solidarnej oraz zwiększenie partycypacji organizacji pozarządowych w zatrudnianiu ON
- rozwój podmiotów reintegracji społecznej i zawodowej oraz ich sieci
- możliwość wykorzystania środków unijnych
- współpraca na poziomie międzynarodowym i wykorzystanie dobrych praktyk

Zagrożenia:

- narastające problemy strukturalne w systemie ochrony zdrowia, opieki społecznej i edukacji
- globalne zagrożenia epidemiologiczne i ich skutki zdrowotne, społeczne i gospodarcze
- niewykorzystywanie szans jakie daje w zakresie działań na rzecz ON członkostwo Polski w Unii Europejskiej
- niekorzystna sytuacja ekonomiczno-gospodarcza kraju
- niespójność regulacji prawnych dotyczących niepełnosprawności
- brak postaw solidarnościowych w stosunku do ON, w szczególności w odniesieniu do ich dostępu do rynku pracy
- marginalizacja i wykluczanie ON w różnych sferach życia społecznego, w tym wykluczenie wielokrotne
- bezrobocie i brak aktywności zawodowej ON
- utrwalenie stereotypu nisko prestiżowych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych
- obniżanie się poziomu kompetencji uczniów z niepełnosprawnością kształcących się poza szkołami specjalnymi w przypadku niedostatecznego wsparcia w edukacji włączającej
- niedobór specjalistów z zakresu niepełnosprawności, jak też utrata wykwalifikowanych kadr

Podstawowe założenia programu

Misja

Budowanie obywatelskiego społeczeństwa równych szans oraz tworzenie warunków do samodzielnego i niezależnego funkcjonowania osób niepełnosprawnych, jako pełnoprawnych uczestników życia społecznego w regionie łódzkim. Tworzenie warunków obejmuje zarówno wzmocnienie potencjału osób niepełnosprawnych oraz ich rodzin, jak też identyfikację i niwelowanie różnego rodzaju barier w dostępności, utrudniających pełne uczestnictwo w życiu społecznym oraz korzystanie z możliwości, jakie stwarza rozwój regionu łódzkiego. Przez bariery w dostępności rozumiane są zarówno bariery fizyczne – architektoniczne lub informacyjno-komunikacyjne, cyfrowe jak też mentalne i organizacyjne – świadomościowe, systemowe lub prawne.

Wizja

Osoby z niepełnosprawnością, aktywne we wszystkich obszarach życia, mają równy dostęp do szans związanych ze zintegrowanym rozwojem regionu inwestującego w obywateli i ich rodziny.

Cele programu

Cel główny

Jako cel główny – strategiczny określono: **włączenie społeczne i zawodowe osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim oraz wsparcie dla ich rodzin i otoczenia społecznego.**

Włączanie (inkluzja) jest w polityce społecznej podstawowym mechanizmem osiągnięcia spójności. Aktywne włączanie społeczne pozwala ograniczyć skalę wykluczenia grup najbardziej zagrożonych nim w różnych obszarach życia społecznego, zmniejszyć nierówności społeczne i zintegrować ze społeczeństwem osoby i całe rodziny narażone na marginalizację. Włączanie (proces, mechanizm) prowadzi do włączenia (pożądanego stanu spójności społeczeństwa), stąd

w założeniach Programu włączeniu nadano rangę głównego celu. Podkreśla się też pozytywny wpływ tego procesu na gospodarkę poprzez aktywizację społeczną i zawodową osób wykluczonych. Stąd podtytuł Programu „Kierunek: włączenie społeczne i zawodowe”.

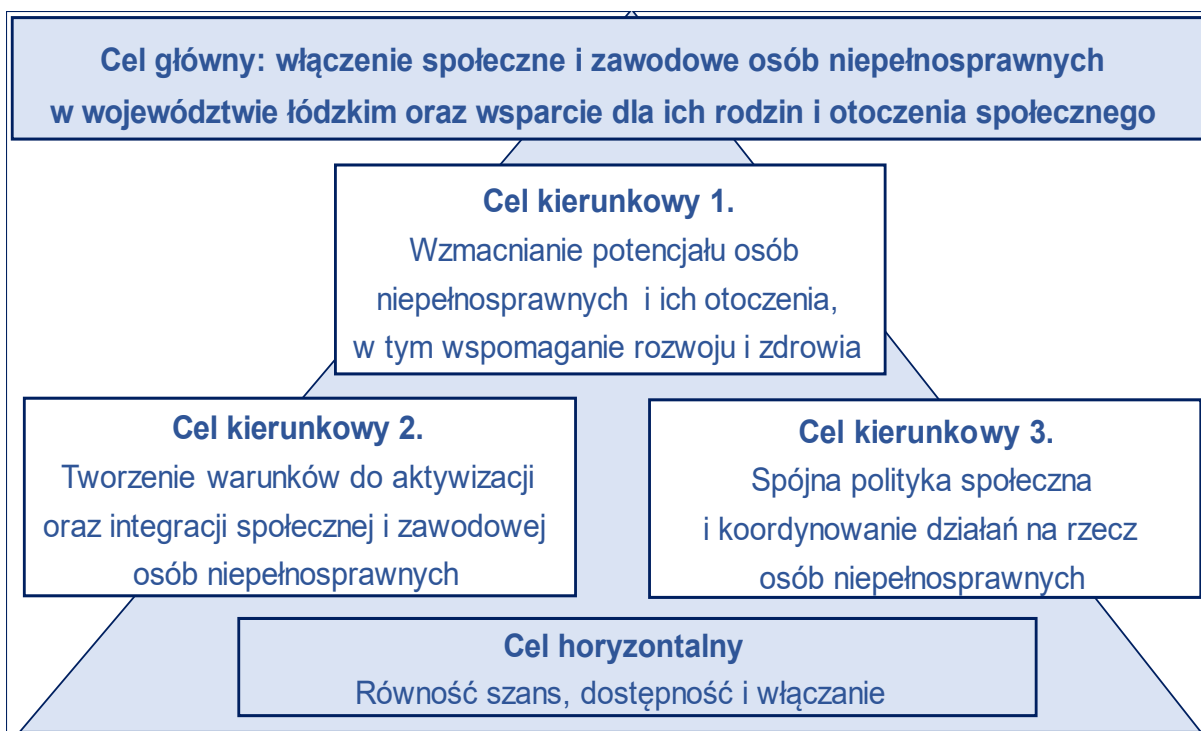
Cele kierunkowe i cel horyzontalny

Wyznaczając najważniejsze kierunki planu strategicznego za konieczne uznano z jednej strony potrzebę wzmocnienia samych osób z niepełnosprawnościami (ich rozwoju, potencjału, zdrowia) i ich rodzin (otoczenia). To pierwszy z celów kierunkowych. Z drugiej strony niezbędne jest tworzenie warunków do aktywizacji i integracji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych. To drugi cel kierunkowy. Poziom skomplikowania dzisiejszego świata, dynamika i siła współzależności sprawiają, że wdrażanie interwencji publicznych w działaniach będzie efektywne jeśli są skoordynowane i stanowią część spójnej polityki społecznej opartej na doświadczeniach krajowych i międzynarodowych, a także na wykorzystaniu wniosków z badań społecznych czy ewaluacyjnych. Spójna polityka społeczna i skoordynowanie działań na rzecz osób niepełnosprawnych stanowią więc niezbędny kierunek działań umożliwiających wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych w regionie łódzkim. Powyżej opisane przesłanki stanowiły podstawę wyznaczenia trzeciego celu.

Przyjęcie założenia o potrzebie spójności Programu z polityką społeczną realizowaną w województwie wiąże go z innymi wojewódzkimi dokumentami strategicznymi, w tym w szczególności ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 oraz Strategią w zakresie polityki społecznej Województwa Łódzkiego 2030. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 w kręgu szczególnego zainteresowania stawia rodzinę i stworzenie godnych warunków życia dla wszystkich mieszkańców województwa łódzkiego, wśród których są także osoby niepełnosprawne. W planach strategicznych Samorządu Województwa jest wykorzystanie potencjałów i niwelowanie barier rozwojowych - z wykorzystaniem nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki - oraz inwestycję w rozwój kapitału społecznego i ludzkiego. Celem strategicznym w obszarze społecznym jest bowiem dla Samorządu Województwa obywatelskie społeczeństwo równych szans. Wskazuje to w planowanej perspektywie na wyjątkową zgodność z Programem, który już w swojej nazwie

zawiera zadanie wyrównywania szans grupy mieszkańców regionu zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu niepełnosprawności. Poprzez zaangażowanie obywatelskie osoby niepełnosprawne wzmacniają swoją podmiotowość i uzyskują realny wpływ na kształtowanie własnego życia, a dzięki polityce włączania i działaniom solidarnościowym będą beneficjentami planowanego rozwoju regionu na zasadzie równości z innymi obywatelami. Wojewódzka Strategia Rozwoju Polityki Społecznej 2030 opiera się z kolei na licznych konkretnych działaniach, które mają służyć różnym grupom osób zagrożonych wykluczeniem, w tym wykluczeniem wielokrotnym. Nakładanie się czynników wykluczenia jest często udziałem osób z niepełnosprawnością, co jeszcze bardziej wypełnia mapę koniecznych działań. W tak złożonej materii i przy tak zróżnicowanych potrzebach może się zatrzeć ich hierarchia, w planowaniu strategicznym konieczne jest zatem przyjęcie pewnych priorytetów. Za takie uznano w tym planie priorytety narodowej Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, którymi są: niezależne życie, dostępność, edukacja, praca, warunki życia i ochrona socjalna, zdrowie, budowanie świadomości, koordynacja. Są one zgodne także z Europejską Strategią na rzecz praw osób niepełnosprawnych na lata 2021–2030, która na pierwszy plan wysuwa: dostępność, godną jakość życia, równe uczestnictwo oraz promowanie praw osób niepełnosprawnych.

Przedstawione wyżej założenia uzupełniły trzy przedstawione na wstępie podstawowe cele kierunkowe Programu dla województwa łódzkiego. Uznając niepodważalność praw osób z niepełnosprawnością oraz wymienione w nazwie programu jego ustawowe funkcje, jako podstawę wszystkich podejmowanych działań przyjęto: równość szans, dostępność i włączanie (jako aktywny i ciągły proces przeciwdziałania wykluczeniu). Ponieważ w naszym społeczeństwie są one wciąż jeszcze bardziej standardem, do którego zmierzamy, niż aktualnie powszechnie realizowanym, w Programie wskazano je jako cel horyzontalny. Osiągnięcie celu pozwoli w przyszłości uczynić równość szans, dostępność i włączanie zasadą horyzontalną we wszystkich działaniach na rzecz osób niepełnosprawnych podejmowanych w województwie.



Schemat: Relacje między celami przyjętymi w Wojewódzkim Programie Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych Województwa Łódzkiego 2030 – celem głównym, horyzontalnym oraz celami kierunkowymi.

Kierunki działań w ramach wyznaczonych celów

Cele w Wojewódzkim Programie Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych Województwa Łódzkiego 2030 i wynikające z nich kierunki działania.

Cel główny – strategiczny: Włączenie społeczne i zawodowe osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim oraz wsparcie dla ich rodzin i otoczenia społecznego

Cel kierunkowy 1.

Wzmacnianie potencjału osób niepełnosprawnych i ich otoczenia, w tym wspomaganie rozwoju i zdrowia

Kierunki działań:

1. Tworzenie warunków do rozpoznawania i zaspokajania spersonalizowanych potrzeb osób niepełnosprawnych, wczesna identyfikacja problemów w różnych grupach wiekowych.
2. Rozwój usług wspierających niezależność osób niepełnosprawnych, także nowych form np. asystentury osobistej, prawnej itp.
3. Wspieranie rodzin osób niepełnosprawnych, w tym rodzin wychowujących dzieci z niepełnosprawnością, m.in. poprzez wsparcie wychowawcze, opiekę wytchnieniową, zapewnienie godnych warunków życia i ochrony socjalnej.
4. Promocja zdrowia, działań prozdrowotnych i aktywnego, zdrowego i zrównoważonego stylu życia wśród osób niepełnosprawnych i ich rodzin.
5. Podejmowanie działań na rzecz edukacji włączającej i podnoszenia jakości edukacji osób niepełnosprawnych na różnych etapach kształcenia.
6. Rozwijanie form wsparcia i pomocy dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin, w tym kręgów wsparcia środowiskowego, pierwszej pomocy psychospołecznej i interwencyjnej w sytuacji kryzysu i doświadczaniu przemocy.
7. Wspieranie działań na rzecz rozwijania kompetencji kluczowych i edukacji osób niepełnosprawnych przez całe życie.

Działania:

1. Inicjowanie, promowanie i wspieranie działań w zakresie wczesnego wykrywania wad rozwojowych i rehabilitacji dzieci zagrożonych niepełnosprawnością i niepełnosprawnych.
2. Prowadzenie działań o charakterze profilaktycznym i wspierającym na rzecz dzieci i młodzieży niepełnosprawnych ich rodziców/opiekunów prawnych oraz otoczenia.
3. Wdrażanie działań w zakresie wczesnego rozpoznania potrzeb rozwojowych i monitorowanie wczesnych zaburzeń rozwojowych.

4. Wspomaganie indywidualnego rozwoju każdego dziecka niepełnosprawnego oraz włączenie wczesnych interwencji terapeutycznych i wczesnego wspomaganie rozwoju.
5. Uwzględnienie w działaniach zróżnicowania potrzeb rozwojowych i edukacyjnych.
6. Wzmocnienie współpracy pomiędzy przedstawicielami instytucji działających na rzecz dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, rodziny oraz wsparcie tworzenia i rozwoju zespołów/sieci specjalistów, z zapewnieniem uczestnictwa rodziny.
7. Zapewnienie dostępu do usług i różnych form wsparcia dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej i ich rodzin m.in. warsztatów, mediacji, konsultacji i poradnictwa specjalistycznego, w tym pedagogicznego, psychologicznego, psychiatrycznego, prawnego, ekonomicznego oraz interwencji kryzysowej.
8. Rozwój asystentury rodzinnej i innych form wsparcia rodziny z dzieckiem niepełnosprawnym.
9. Rozwinięcie katalogu usług wspierających rodziców/opiekunów prawnych dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w zakresie opieki wychowawczej.
10. Tworzenie i rozwój placówek wsparcia dziennego, w tym dostosowywanie placówek pod kątem potrzeb dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością.
11. Podnoszenie świadomości prozdrowotnej, kształtowanie postaw i aktywności prozdrowotnej wśród osób niepełnosprawnych.
12. Wrażanie edukacji włączającej na każdym poziomie kształcenia, w tym wyższego.
13. Rozwój kompetencji kadry pedagogicznej w zakresie edukacji włączającej, tworzenie sieci współpracy.
14. Wspieranie nauczycieli w zakresie pracy z dziećmi i młodzieżą niepełnosprawną z wykorzystaniem doświadczenia pedagogów specjalnych np. poprzez tworzenie Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą.
15. Tworzenie warunków umożliwiających kształcenie ustawiczne osób niepełnosprawnych z różnymi niepełnosprawnościami.

16. Wspieranie poradnictwa zawodowego połączonego z diagnozą potrzeb, ukierunkowaniem zawodowym i szkoleniowym oraz pośrednictwem pracy dla osób z niepełnosprawnościami.
17. Rozwijanie doradztwa zawodowego i pośrednictwa pracy dla osób niepełnosprawnych.
18. Dostosowanie do potrzeb lokalnego rynku pracy oferty szkolnictwa branżowego i zawodowego włączającego osoby niepełnosprawne.
19. Wspieranie i promowanie szeroko pojętej rehabilitacji, obejmującej personalizację, powszechność, kompleksowość i ciągłość na wszystkich etapach życia osoby niepełnosprawnej.
20. Rozwój różnych form pomocy, w tym usług społecznych i zdrowotnych świadczonych w środowisku lokalnym, kierowanych do osób niepełnosprawnych wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu.
21. Zapewnienie koszyków usług społecznych dla osób niepełnosprawnych, rozwijanie usług asystenckich oraz trenerów pracy.
22. Wdrażanie procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych i zdrowotnych.
23. Poprawa jakości i dostępu do usług społecznych i zdrowotnych.
24. Zwiększenie dostępności do pierwszej pomocy psychologicznej w sytuacjach kryzysu dla osób z niepełnosprawnościami.
25. Wspieranie działań zapobiegających wielokrotnemu wykluczeniu.
26. Podejmowanie i wspieranie działań mających na celu poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych zagrożonych zjawiskiem przemocy, w tym w szczególności szkolenia służb społecznych i służb interwencyjnych.
27. Wsparcie dla niepełnosprawnych migrantów i uchodźców.

Cel kierunkowy 2

Tworzenie warunków do aktywizacji oraz integracji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych

Kierunki działań:

1. Zwiększenie aktywności społecznej i udziału osób niepełnosprawnych w życiu społeczności, w tym podtrzymywaniu zaangażowania obywatelskiego i rzecznictwa własnego (self adwokatura).

2. Zwiększanie uczestnictwa osób niepełnosprawnych w kulturze, sporcie, turystyce i rekreacji oraz uwzględnianie potrzeb tych osób w usługach rozwijających się w tych obszarach.
3. Wspieranie społeczeństwa obywatelskiego poprzez promocję aktywności obywatelskiej osób niepełnosprawnych oraz inspirowanie mieszkańców regionu łódzkiego do kreowania i realizowania polityki społecznej, w szczególności we współpracy z organizacjami pozarządowymi.
4. Aktywne wsparcie na rzecz zatrudnienia osób niepełnosprawnych, w tym innowacji w zakresie nowych lub optymalizacji dotychczasowych instrumentów rynku pracy.
5. Wspieranie podmiotów realizujących zadania na rzecz aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, w tym dofinansowanie zakładów aktywności zawodowej.
6. Zwiększenie kompetencji kadr pomocy społecznej oraz specjalistów zaangażowanych w rehabilitację osób niepełnosprawnych.
7. Rozwijanie świadomości pracodawców i podnoszenie ich gotowości do zatrudnienia osób niepełnosprawnych.
8. Wspieranie rozwoju i współpraca z podmiotami ekonomii społecznej i solidarnej na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych i ich rodzin, a w przypadku wykluczenia – także ich reintegracji.

Działania:

1. Budowanie pozytywnych postaw wobec osób z niepełnosprawnościami, np. poprzez publikacje informacyjne, edukacyjne, kampanie medialne/informacyjne i społecznej w zakresie problematyki niepełnosprawności.
2. Rozwój środowiskowych form wsparcia, w tym opieki wytchnieniowej/asystentury dla osób z niepełnosprawnościami.
3. Wspieranie rozwoju mieszkalnictwa chronionego (mieszkania treningowe i wspierane) oraz mieszkalnictwa wspomaganego dla osób z niepełnosprawnościami.

4. Wspieranie działań zmierzających do udostępnienia osobom niepełnosprawnym przestrzeni prywatnej, w tym w szczególności: do budynków mieszkalnych wielorodzinnych, zamieszkania zbiorowego, likwidacja barier w mieszkaniach osób niepełnosprawnych.
5. Wspieranie uczestnictwa osób z niepełnosprawnościami w przedsięwzięciach kulturalnych, sportowych, turystycznych, rekreacyjnych.
6. Tworzenie warunków niezbędnych do włączania osób niepełnosprawnych w różne obszary życia społecznego.
7. Zwiększenie partycypacji społecznej i aktywności społecznej osób niepełnosprawnych.
8. Dofinansowanie robót budowlanych w obiektach służących rehabilitacji w związku z potrzebami osób niepełnosprawnych.
9. Rozwój i upowszechnianie ekonomii społecznej jako narzędzia wyrównującego szanse osób niepełnosprawnych na rynku pracy.
10. Dofinansowanie kosztów utworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej.
11. Wspierania rozwoju podmiotów ekonomii społecznej.
12. Tworzenie i rozwój placówek wsparcia dziennego, w tym dostosowywanie placówek pod kątem potrzeb dzieci z niepełnosprawnością i innych grup dzieci i młodzieży wymagających wsparcia.
13. Zwiększanie dostępności obiektów użyteczności publicznej oraz przestrzeni publicznej a także miejsc umożliwiających aktywny wypoczynek, rekreację i sport dla osób ze szczególnymi potrzebami zgodnie z zasadami uniwersalnego projektowania.
14. Zwiększenie dostępu dla osób niepełnosprawnych do usług świadczonych przez instytucje kultury, oferty sportowej, rekreacyjnej i turystycznej.
15. Rozwój komunikacji lokalnej w ramach miast i mniejszych ośrodków w regionie, pozwalających na pełniejszy powszechny dostęp osób niepełnosprawnych do podmiotów oferujących różnorodne usługi np. rehabilitacyjne, społeczne i zdrowotne.

16. Wspieranie podmiotów w tym organizacji pozarządowych prowadzących rehabilitację i aktywizację społeczną osób niepełnosprawnych w różnego rodzaju w placówkach oraz warunkach domowych.

Cel kierunkowy 3

Spójna polityka społeczna i koordynowanie działań na rzecz osób niepełnosprawnych

Kierunki działań:

1. Kształtowanie świadomości społecznej, promowanie praw osób niepełnosprawnych oraz kompleksowego podejścia do niepełnosprawności.
2. Wspieranie samorządów lokalnych w rozpoznawaniu potrzeb osób niepełnosprawnych i ich rodzin, zwłaszcza w gminach wiejskich oraz w tworzeniu spójnej polityki lokalnej przy uwzględnieniu tych potrzeb w planowaniu strategicznym.
3. Upowszechnianie wiedzy o dostępnych programach i możliwościach i finansowania działań na rzecz osób niepełnosprawnych.
4. Podejmowanie, promowanie i tworzenie warunków do innowacji społecznych w zakresie rozwiązywania problemów związanych z niepełnosprawnością, w tym w formie zdeinstytucjonalizowanej - z wykorzystaniem lokalnych zasobów i sieci wsparcia.
5. Wsparcie organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych, np. poprzez otwarte konkursy ofert.
6. Upowszechnianie wiedzy o niepełnosprawności w kontekście wielokrotnego wykluczenia, identyfikacja nowych obszarów wykluczenia oraz wspieranie innowacyjnych działań różnych podmiotów na rzecz innych grup osób zagrożonych wykluczeniem z uwzględnieniem kwestii niepełnosprawności.
7. Tworzenie płaszczyzny wymiany informacji, dobrych praktyk i współpracy między różnymi podmiotami wspierającymi osoby niepełnosprawne.

Działania

1. Edukacja społeczna mieszkańców województwa łódzkiego w zakresie niepełnosprawności.

2. Współpraca z mediami w zakresie edukacji społecznej dotyczącej niepełnosprawności.
3. Zwiększenie świadomości osób niepełnosprawnych na temat przysługujących im praw.
4. Rozszerzenie współpracy między Samorządem Województwa Łódzkiego i samorządami terytorialnymi, instytucjami rządowymi, uczelniami oraz organizacjami pozarządowymi, fundacjami, kościołami, związkami wyznaniowymi oraz innymi podmiotami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych.
5. Inicjowanie i wspieranie działań umożliwiających tworzenie lokalnych systemów wsparcia i integracji osób niepełnosprawnych.
6. Wspieranie tworzenia i działań interdyscyplinarnych i wielospecjalistycznych zespołów, zwiększających aktywizację osób niepełnosprawnych w życiu społecznym.
7. Tworzenie przestrzeni wymiany informacji obejmujących działania na rzecz osób niepełnosprawnych np. tworzenie platform współpracy interdyscyplinarnej i wielosektorowej i płaszczyzn dialogu społecznego z przedstawicielami osób niepełnosprawnych.
8. Wspieranie działań na rzecz osób niepełnosprawnych realizowanych przez różne podmioty w tym organizacje pozarządowe.
9. Promocja i rozwój wolontariatu na rzecz osób niepełnosprawnych i ich otoczenia społecznego.
10. Niwelowanie przejawów dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność.
11. Rozpowszechnianie informacji na temat dostępnych programów i form wsparcia dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin.
12. Podniesienie poziomu wiedzy specjalistów z różnych grup zawodowych, instytucji, przedsiębiorców oraz innych podmiotów w aspekcie możliwości uzyskania różnych form wsparcia, w tym dofinansowania na działania na rzecz osób niepełnosprawnych.
13. Promocja dobrych praktyk, innowacyjnych rozwiązań z zakresu problematyki osób niepełnosprawnych.

14. Tworzenie, modyfikowanie i udostępnienie bazy danych podmiotów w tym organizacji pozarządowych działających w na rzecz osób niepełnosprawnych.

15. Współpraca ze społecznymi radami ds. osób niepełnosprawnych

Cel horyzontalny - Równość szans, dostępność, włączenie

Cele kierunkowe:

1. Budowanie podmiotowości osób z niepełnosprawnościami, jako pełnowartościowych członków lokalnych społeczności.
2. Podniesienie poziomu świadomości społeczeństwa na temat osób niepełnosprawnych, ich praw, potrzeb i możliwości oraz wkładu we wszystkie sfery życia.
3. Poprawa dostępności dla osób niepełnosprawnych do świadczeń usługowych, edukacji i ochrony zdrowia.
4. Upowszechnianie wiedzy i wdrażanie rozwiązań z zakresu dostępności, zgodnych z zasadami projektowania uniwersalnego.
5. Inicjowanie działań i konsultowanie rozwiązań, szczególnie ze środowiskiem osób niepełnosprawnych, służących równości szans i zwiększaniu dostępności.

Działania:

1. Inicjowanie, wzmacnianie i rozszerzanie działań na rzecz wdrażania Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.
2. Tworzenie warunków do włączenia społecznego osób niepełnosprawnych.
3. Upowszechnianie wiedzy o dostępności i jej standardach, zgodnych z zasadami projektowania uniwersalnego.
4. Promowanie i wdrażanie standardów dostępności obiektów i przestrzeni publicznej dla osób niepełnosprawnych w obszarze architektonicznym, informacyjno-komunikacyjnym i cyfrowym, zgodnych z zasadami projektowania uniwersalnego.
5. Inicjowanie i wspieranie opracowywania i wdrażania programów i projektów na rzecz aktywizacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.

Realizacja Programu

Realizacja Wojewódzkiego Programu Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych Województwa Łódzkiego 2030 wymaga wspólnych zintegrowanych, długofalowych działań międzyresortowych i międzysektorowych, na kilku poziomach organizacji samorządowej. Istotne jest więc tworzenie działań, które angażują i integrują włączone do nich podmioty. Powodzenie Programu opiera się przede wszystkim na doborze realizatorów wdrażających działania w zakresie społeczeństwa obywatelskiego i otwartych na kształtowanie postaw wobec osób niepełnosprawnych opisanych w założeniach Dokumentu, przede wszystkim w zakresie akceptacji równości szans, dostępności i włączenia społecznego.

Drugim filarem realizacji jest uwspólnianie celów planowanych działań szczegółowych z potencjalnymi realizatorami podejmującymi już pewne zadania i misje na rzecz osób niepełnosprawnych, czyli zarządzanie kapitałem społecznym poprzez tworzenie przestrzeni wspólnego zaangażowania. To bardzo istotne przy długiej perspektywie planowania, w której zakładać należy różne zmiany, zwłaszcza nieuchronne zmiany prawa, czy źródeł i możliwości finansowania, jak również zagrożenia związane z nieprzewidywalnymi wydarzeniami kryzysowymi. Nie mogą one stanowić najważniejszych czynników decydujących o realizacji Programu, gdyż właśnie w takich sytuacjach ich negatywne skutki są najsilniej doświadczane przez grupy najbardziej zagrożone wykluczeniem społecznym. Potrzebę ochrony i wsparcia osób niepełnosprawnych w sytuacjach kryzysowych, także silnie akcentuje Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Na plan pierwszy w realizacji Programu wysuwa się więc rola jednostek organizacyjnych Samorządu Województwa Łódzkiego.

Za wdrożenie, realizację, koordynację i ewaluację Programu w Województwie Łódzkim odpowiedzialne jest Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi - Jednostka Organizacyjna Samorządu Województwa Łódzkiego przy współpracy z departamentami Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego oraz jednostkami organizacyjnymi Samorządu Województwa Łódzkiego.

Realizatorzy Programu

Podmioty odpowiedzialne za realizację zadań, w szczególności:

- Samorząd Województwa Łódzkiego i samorzady powiatowe oraz gminne;
- placówki systemu oświaty;
- podmioty sektora organizacji pozarządowych;
- podmioty systemu rehabilitacji i reintegracji społecznej;
- podmioty ekonomii społecznej;
- ośrodki wsparcia ekonomii społecznej;
- podmioty systemu rehabilitacji i reintegracji społecznej;
- instytucje rynku pracy;
- pracodawcy i ich organizacje;
- środowisko osób niepełnosprawnych i ich rodzin;
- społeczne rady ds. osób niepełnosprawnych;
- reprezentanci osób niepełnosprawnych i ich rodzin;
- publiczne i niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej;
- uczelnie wyższe;
- instytucje kultury;
- media i multimedia;
- kluby i ośrodki sportowe;
- podmioty transportu publicznego;
- inne.

Finansowanie Programu

W celu skutecznej realizacji Wojewódzkiego Programu Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych Województwa Łódzkiego 2030 będą wykorzystywane wszelkie dostępne źródła finansowe aby zapewnić możliwość realizacji wizji i celów określonych w Dokumencie. Ze względu na wieloletni horyzont czasowy Programu, ramy jego finansowania zostały wskazane poprzez potencjalne źródła finansowania.

Celem skutecznej realizacji działań określonych w Programie system finansowania

będzie opierać się na zasadzie montażu środków finansowych pochodzących z różnych źródeł z wykorzystaniem różnorodnych narzędzi wsparcia.

Podstawowymi źródłami finansowania zadań niniejszego Programu będą środki publiczne w tym:

- środki z budżetu województwa łódzkiego;
- środki z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych;
- środki powiatów i gmin;
- środki z budżetu państwa;
- środki z innych funduszy celowych:
 - Funduszu Solidarności;
 - Funduszu Dostępności;
 - Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027;
 - Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027;
- Program rządowy „Dostępność Plus”;
- Program „Za życiem”;
- środki Narodowego Funduszu Zdrowia;
- środki z budżetu Unii Europejskiej;
- inne środki publiczne;
- środki pozyskane przez organizacje pozarządowe;
- środki prywatne.

Niezwykle istotnym elementem finansowania kierunków interwencji w ramach Programu będą środki prywatne, które mogą zostać wykorzystane do współfinansowania projektów realizowanych w ramach m.in. programów Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych lub programów operacyjnych.

Zakres realizacji Programu będzie w dużej mierze zależał od wysokości środków jakimi będą dysponowali jego realizatorzy, w tym w szczególności samorządy powiatowe i gminne, a także organizacje pozarządowe. Kondycja finansowa wszystkich podmiotów realizujących Program wpłynie również na możliwości absorpcji środków pochodzących z innych źródeł, przede wszystkim środków unijnych.

Tabela 6. Źródła finansowania i środki przeznaczone na realizację zadań w ramach Programu

Źródła finansowania	Zadanie	Przewidywane środki finansowe
<p>środki Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych będące w dyspozycji Samorządu Województwa Łódzkiego</p>	<p>dofinansowanie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kosztów tworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej, – robót budowlanych w obiektach służących rehabilitacji; – zlecenie zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w ramach otwartych konkursów ofert 	<p>ok. 16 mln na rok</p>
<p>budżet Samorządu Województwa Łódzkiego</p>	<p>dofinansowanie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kosztów działania zakładów aktywności zawodowej; – zlecenie zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w ramach otwartych konkursów ofert; – działania bieżące 	<p>ok. 1,8 mln na rok</p>
<p>środki z Unii Europejskiej, inne środki</p>	<p>projekty dotyczące rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych</p>	<p>środki uzyskane według obowiązujących przepisów</p>

Monitoring i ewaluacja Programu

Monitoring wdrażania Programu

Wojewódzki Program Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu oraz Pomocy w Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych Województwa Łódzkiego 2030 stanowiący wsparcie dla osób niepełnosprawnych, zawiera cele i kierunki działania, które będą realizowane w całym okresie jego obowiązywania w formie pracy ciągłej. Znaczna część działań będzie polegała na współpracy z podmiotami zaangażowanymi w proces rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, w tym przede wszystkim z:

- jednostkami samorządu terytorialnego na poziomie gminy i powiatu;
- administracją rządową;
- organizacjami pozarządowymi;
- placówkami systemu oświaty;
- pracodawcami z otwartego i chronionego rynku pracy;
- organizacjami pracodawców;
- służbami mundurowymi, w szczególności z Policją, strażą pożarną, służbą więzienną.

Wojewódzki Program będzie monitorowany przez Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi m.in. poprzez analizę sprawozdań złożonych przez podmioty realizujące zadania określone w Programie, analizę danych zastanych z dostępnych sprawozdań i raportów na poziomie wojewódzkim, w tym również na podstawie materiałów RCPS w Łodzi, m. in. oceny zasobów pomocy społecznej czy prowadzonych badań.

W szczególności w zakresie działań ewaluacyjnych i monitorujących będą przeprowadzone:

- ewaluacja bieżąca w sytuacjach znaczących zmian kontekstowych realizacji Programu, w szczególności znaczących zmian prawnych;
- sprawozdania roczne uwzględniające ocenę realizacji celów na podstawie danych sprawozdawczych;
- przeglądy cykliczne działań z realizacji Programu;

- aktualizacja działań na podstawie wyników przeglądów;
- ewaluacja ex-post połączona z oceną osiągnięcia wskaźników i diagnozy stanu końcowego sytuacji osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim w zakresie realizacji działań nieujętych w zaplanowanych wskaźnikach.

Określone w Programie kierunki działań będą podlegać modyfikacjom oraz korektom w przypadku wystąpienia zdarzeń nieprzewidzianych w Programie, a w istotny sposób wpływających na sytuację osób niepełnosprawnych zamieszkałych w regionie łódzkim. Ze względu na wieloletni okres obowiązywania Programu, prawdopodobne jest wystąpienie konieczności weryfikacji celów i działań. W ewaluacji bieżącej należy zwrócić także szczególną uwagę na konieczność dodatkowej diagnozy i/lub przekonstruowania wskaźników monitorowania, np. w przypadku zmian w sposobie prowadzenia statystyk publicznych, w kryteriach kwalifikowania osób niepełnosprawnych w przypadku zapowiadanej zmiany orzecznictwa, czy też w przypadku innych znaczących zmian systemowych. Wnioski z monitoringu oraz ewaluacji Programu będą stanowić podstawę do ewentualnej modyfikacji ujętych w nim założeń raz do opracowania celów i zadań adekwatnych do bieżących problemów społecznych. Przedmiotem monitorowania będą ustalone wskaźniki oceny rezultatów realizacji celów szczegółowych.

Wskaźniki

Wykaz wskaźników przyjętych do monitorowania realizacji Programu:

Lp	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa	Wartość docelowa (2030)	Źródło
1.	Współczynnik aktywności zawodowej ON w wieku 16 lat i więcej	% osób	20,7% (2020 r.)	24,5%	Bank Danych Lokalnych GUS
2.	Wskaźnik zatrudnienia ON w wieku 16 lat i więcej	% osób	19,4% (2020 r.)	23,4%	Bank Danych Lokalnych GUS
3.	Liczba ON zatrudnionych w ZAZ	liczba osób	308 (2021 r.)	Wzrost o 20 %	Sprawozdania RCPS i beneficjentów
4.	Kumulatywna liczba dofinansowanych obiektów służących rehabilitacji w związku z potrzebami OzN	liczba	14	min. 72	Sprawozdania RCPS i beneficjentów
5	Liczba linii regionalnych komunikacji autobusowej.	liczba	81 (2018)	100	Bank Danych Lokalnych GUS

Spis tabel

Tabela 1. Liczba osób z orzeczoną niepełnosprawnością w województwie łódzkim w latach 2018-2021 (źródło: PFRON za lata 2018-2021)

Tabela 2. Ośrodki specjalne na terenie województwa łódzkiego w roku 2020

Tabela 3. Osoby niepełnosprawne bezrobotne i poszukujące pracy oraz wolne miejsca pracy dla osób niepełnosprawnych w powiatach województwa łódzkiego w roku 2020

Tabela 4. Instytucje/organizacje stanowiące podstawowe elementy systemu rehabilitacji i reintegracji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnościami

Tabela 5. Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim w latach 2018-2021 w statystykach PFRON

Tabela 6. Źródła finansowania i środki przeznaczone na realizację zadań w ramach Programu

Spis wykresów

Wykres 1. Odsetek osób z niepełnosprawnościami w roku 2020 w powiatach województwa łódzkiego w porównaniu ze wskaźnikami z roku 2012 (opracowano na podstawie danych PFRON, 2012, 2020 oraz BDL GUS 2012, 2020)

Wykres 2. Liczba osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności lub niezdolności do pracy na 10 000 ludności w województwie łódzkim na tle innych województw w 2019 r. (stan w dniu 31 XII). (Źródło: Osoby niepełnosprawne w 2019 r. Informacja sygnałna. GUS)

Wykres 3. Porównanie odsetka osób z orzeczoną niepełnosprawnością w populacji dzieci i młodzieży do 14 r.ż. i w populacji osób w wieku 15 lat i więcej w powiatach województwa łódzkiego w roku 2020 (na podstawie danych z PFRON)

Wykres 4. Rodzaje niepełnosprawności a wiek osób uzyskujących orzeczenie o stopniu niepełnosprawności w województwie łódzkim w grupie 16 lat i więcej (WZON, 2020)

Wykres 5. Rodzaje niepełnosprawności a płeć osób w wieku 16 lat i więcej, które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności w woj. łódzkim w roku 2020 (WZON)

Wykres 6. Rodzaje niepełnosprawności a wiek osób uzyskujących orzeczenie o niepełnosprawności w województwie łódzkim w grupie do 16 r.ż.

Wykres 7. Rodzaje niepełnosprawności a płeć osób do 16 r.ż., które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności w woj. łódzkim w roku 2020

Wykres 8. Liczba uczniów w szkołach podstawowych specjalnych w województwie łódzkim w roku szkolnym 2019/2020

Wykres 9. Uczniowie w SOSW w województwie łódzkim w roku 2020 według rodzajów niepełnosprawności

Wykres 10. Liczba studentów z różnymi niepełnosprawnościami w województwie łódzkim w latach 2018-2020

Wykres 11 Pracujące ON w wieku 16 lat i więcej, wg województw w roku 2020. Wskaźniki procentowe zatrudnienia osób z niepełnosprawnością w Polsce w roku 2020

Wykres 12. Liczba osób z niepełnosprawnością zatrudnionych w ZPCh w przeliczeniu na 1 tys. pracujących ogółem w województwach w 2020 roku

Podstawowe akty prawne wyznaczające działania na rzecz osób niepełnosprawnych

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2012 poz. 1169)

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/882 (z 17 kwietnia 2019 r.) w sprawie wymogów dostępności produktów i usług Europejski Akt o Dostępności (Dz. U. UE L151/70 z dnia 7 czerwca 2019 r.)

Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (1 sierpnia 1997 r. M.P.50.475)

Ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (Dz.U. 1974 nr 21 poz. 117)

Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. 1987 nr 21 poz. 123)

Ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (Dz.U. 1994 nr 10 poz. 36)

Ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby więziennej oraz ich rodzin (Dz.U. 1994 nr 53 poz.214)

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tj. Dz.U. 2021 poz. 1915)

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tj. Dz.U. 2022 poz. 547)

Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tj. Dz.U. 2022 poz. 504)

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. Dz.U. 2021 poz. 2268)

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj. Dz.U. 2021 poz. 573)

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tj. Dz.U. 2022 poz. 447)

Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (tj. Dz.U. 2017 poz. 1824)

Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (tj. Dz.U. 2020 poz. 1329)

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (tj. Dz.U. 2021 poz. 1082)

Uchwała nr 160 Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r. w sprawie programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem” (M.P. 216 poz. 1250)

Ustawa z dnia 9 maja 2018 r. o zmianie ustawy o rencie socjalnej (jedn. Dz.U. 2022 poz. 240)

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tj. Dz.U. 2021 poz. 2351)

Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o Funduszu Solidarnościowym (tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 1787)

Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz.U. 2019 poz. 848)

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 1062)

Ustawa z dnia 31 lipca 2019 r. o świadczeniu uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji (Dz.U. 2021 poz. 1842)

Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tj. Dz.U. 2021 poz. 266)

Podstawowe dokumenty strategiczne wyznaczające działania na rzecz osób niepełnosprawnych w Programie:

Dokumenty strategiczne szczebla krajowego:

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju 2020 (z perspektywą do 2030 roku)

Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030

Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu.

Aktualizacja 2021-2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030

Strategia Rozwoju Usług Społecznych – polityka publiczna na lata 2021 – 2030 (z perspektywą do 2035 r.) – projekt z dn. 30 listopada 2021 roku

Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo-Uczestnictwo-Solidarność

Program Rządowy Dostępność Plus 2018-2025

Dokumenty strategiczne szczebla regionalnego:

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Strategia w zakresie polityki społecznej Województwa Łódzkiego 2030

Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Łódzkiego LORIS 2030 oraz programy i plany

Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej Województwa Łódzkiego 2030

Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Łódzkiego

Bibliografia:

Antczak R., Grabowska I., Polańska Z. (2018), Podstawy i źródła danych statystyki osób niepełnosprawnych. „Wiadomości Statystyczne”, 2 (681) 2018; 21—43

Bank Danych Lokalnych GUS (2019, 2020)

Czechowski K., Wilmowska-Pietruszyńska A. (2019). O potrzebie rehabilitacji kompleksowej, „Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania”. Nr II (19); 35-51

Diagnoza sytuacji osób starszych w województwie łódzkim. Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, PAG Uniconsult (2011), Warszawa

Góral-Radziszewska K., Waśkiewicz K., Potyra M., Kuczyńska K. (2020). Trwanie życia w zdrowiu w Polsce w latach 2009–2019. GUS, Warszawa

Kijak R., Podgórska-Jachnik D., Stec K. (2020), Niepełnosprawność : Wyzwania : Praca socjalna. Wydawnictwo Difin, Warszawa

Koprowska D., Koprowska J. (2018), Nowy system orzekania o niepełnosprawności - duże zmiany i wciąż wiele niewiadomych. „Tyfloserwis 2018-2021: Internetowy Serwis Informacyjno-Poradniczy”, <http://trakt.org.pl/nowy-system-orzekania-o-niepelnosprawnosci-duze-zmiany-i-wciaz-wiele-niewiadomych/> [dostęp: 20.10.2021]

Krzyszowski J., Podkońska A., Wasiak A. (2018), Uwarunkowania reintegracji społeczno–zawodowej w świetle danych empirycznych. Raport z badań empirycznych przeprowadzonych w ramach projektu krajowa sieć reintegracji. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa, Łódź

Kurowski K. (2014), Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa

Kusideł E., Podgórska-Jachnik D., Potoczna M. (2018), Osoby niesamodzielne w województwie łódzkim. Regionalne Obserwatorium Integracji Społecznej, RCPS w Łodzi, Łódź

NFZ (2019). Zdrowie i ochrona zdrowia w 2019 r. Warszawa

NIK (2018), Realizacja przez uczelnie akademickie i zawodowe obowiązku stworzenia niepełnosprawnym studentom i doktorantom warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych. Informacja o wynikach kontroli. LOL.439.002.2018. Nr ewid. 78/2018/P/18/087/LOL

Podgórska-Jachnik D. (2014), Praca socjalna z osobami z niepełnosprawnością i ich rodzinami. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa

Podgórska-Jachnik D. (2018), (Nie)pełnosprawność a (nie)samodzielność w kontekście autonomii relacyjnej. „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej”, Nr 32; 57-71

Podgórska-Jachnik D. (2021). Edukacja włączająca w Polsce – raport otwarcia 2020. Raport merytoryczny na zlecenie Ośrodka Rozwoju Edukacji oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki, Warszawa

Pyżalski J., Podgórska-Jachnik D. (red.) (2015). Raport końcowy. Badanie potrzeb i satysfakcji z wybranych usług skierowanych do rodzin z dziećmi z orzeczoną niepełnosprawnością w wieku 8-16 lat zrealizowany przez Instytut Medycyny Pracy w Łodzi na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, 2021 r., Reintegracja i rehabilitacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnościami w województwie łódzkim, Raport końcowy, niepublikowane

Skiba W. (2017), Uwarunkowania wdrażania deinstytucjonalizacji w obszarze ochrony zdrowia psychicznego w Polsce. Społeczeństwo i Ekonomia nr 2 (8) | 94-103

Sobczak M.J. (2016), Reintegracja zawodowa w spółdzielniach socjalnych. Na przykładzie województwa łódzkiego. Wyd. UŁ, Łódź

Sochańska-Kawiecka (2017) Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim II. Raport końcowy. RCPS, Łódź

Szatur-Jaworska, B. (2005). Uwagi o ekskluzji i inkluzji na przykładzie polityki społecznej wobec osób starszych. [W:] J. Grotowska-Leder i K. Faliszek (Redaktorzy), Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza –uwarunkowania – kierunki działań. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit

Slany K. (2014), Osoby niepełnosprawne w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 r. – wybrane aspekty. „Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania”. Nr II (11); s. 44-62

Szukalski P. (2012), Sytuacja demograficzna Łodzi. Wydawnictwo Biblioteka, Łódź

Szukalski P. (2014), Ludzie bardzo starzy – niewidoczna grupa docelowa polityki społecznej? „Studia Demograficzne” 2(166)

Śmigiel R., Szczubała K. (2021), Genetycznie uwarunkowane zaburzenia rozwoju u dzieci, PZWL Wydawnictwo Lekarskie

Statystyki i inne wykazy informacji publicznych:

GUS BAEL (2020). Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych, GUS BAEL, IV kw. 2020

GUS (2019), Osoby niepełnosprawne w 2019 r. Informacja sygnałna. GUS

WZON (2020). Dane Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności

GUS (2019), Szkoły wyższe i jego finanse

GUS (2020), Trwanie życia w zdrowiu w Polsce w latach 2009–2019

GUS (2021) Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2020/2021

GUS (2021), Aktywność Ekonomiczna Ludności w województwie łódzkim

Łódzki Urząd Wojewódzki (2021) Rejestr miejsc, w których gminy województwa łódzkiego udzielają tymczasowego schronienia w schroniskach dla osób bezdomnych, schroniskach dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi, noclegowniach oraz ogrzewalniach. <https://www.gov.pl/web/uw-lodzki/rejestr-miejsc-w-ktorych-gminy-wojewodztwa-lodzkiego-udzielaja-tymczasowego-schronienia-w-schroniskach-dla-osob-bezdomnych-schroniskach-dla-osob-bezdomnych-z-uslugami-opiekunczymi-noclegowniach-oraz-ogrzewalniach-2021> [dostęp: 28.11.2021]

Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2020. RCPS w Łodzi

Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2020-2021, MEiN 2021

PFRON (2018, 2019, 2020, 2021). Załączniki do uchwały Zarządu PFRON w sprawie podziału środków finansowych Funduszu na 2022 rok na realizację zadań określonych w ustawie o rehabilitacji

SIO (2018I, 2019, 2020), System informacji oświatowej

WUP (2020). Rynek Pracy w woj. łódzkim w 2020 roku